This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DB
200.5
.Z53

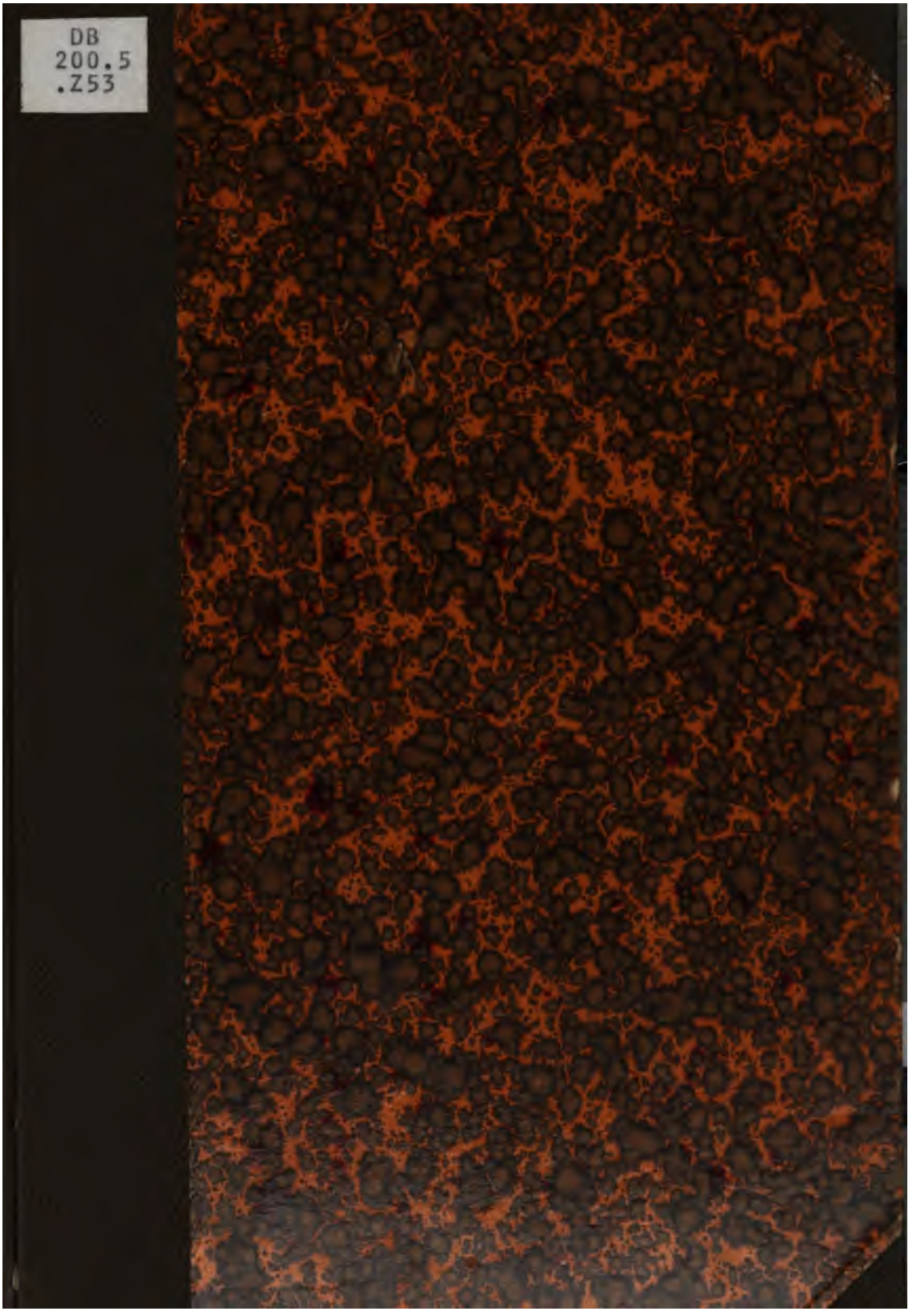

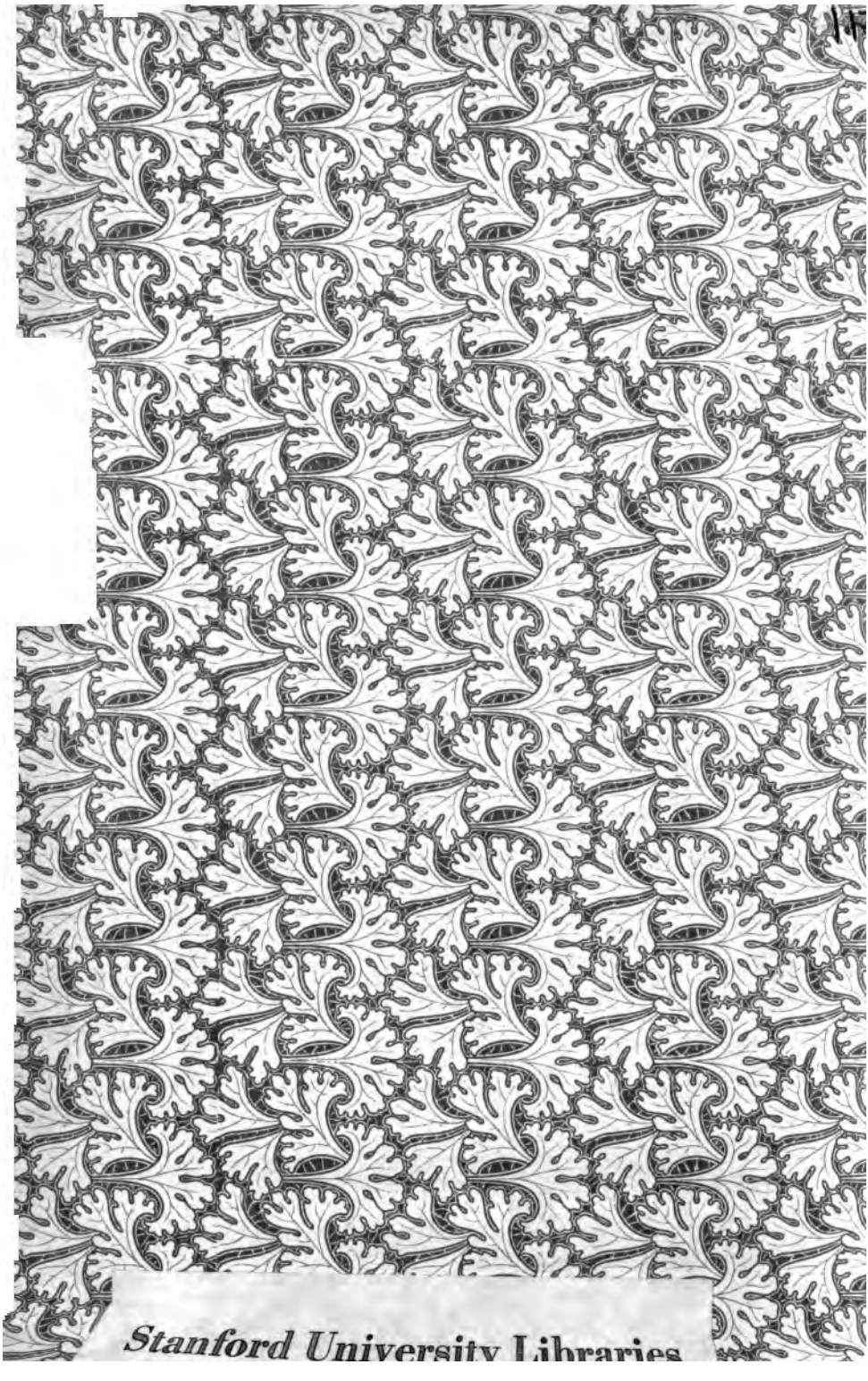

Stanford University Libraries

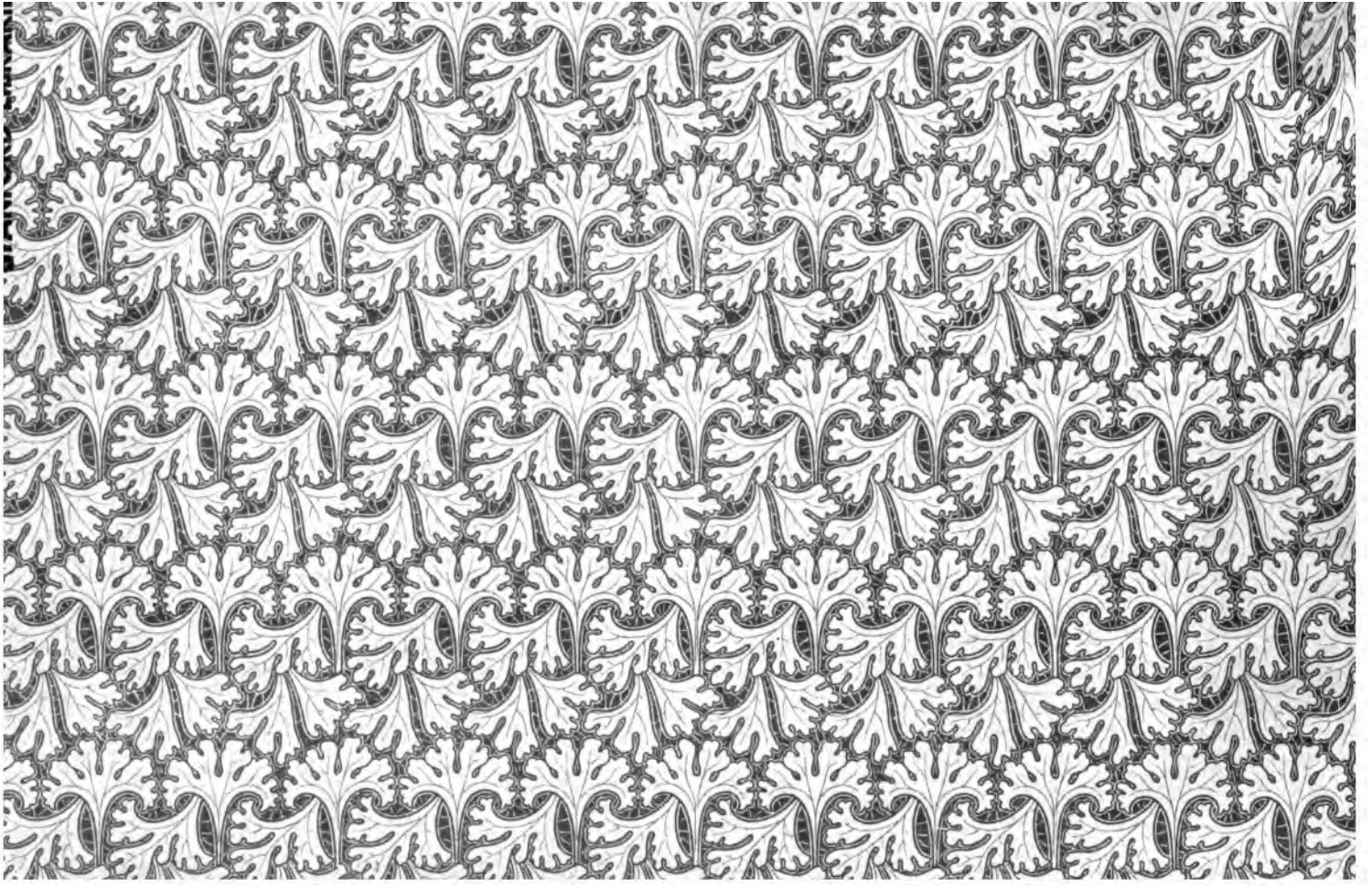

79 P

POCTIVÉ MRAVY
A
SPOLEČENSKÉ ŘÁDY
PŘI JÍDLE A PITÍ.
PO ROZUMU STARÝCH ČECHŮV.

Z mravoučných návodů staročeských i odjinud

vypisuje

Dr. ČENĚK ZÍBRT.

— Příspěvek ke kulturním dějinám českým. —

V PRAZE.
Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka.
1890.

DB200.5
Z53

PŘEDMLUVA.

Starodávné návody mravoučné mají pro kulturní dějiny důležitý význam. Jsou v nich roztroušeny zajímavé drobty na poznanou vzdělanosti za doby, z níž pochodí. Proto všude návody a skladby podobné jsou pečlivě sbírány a vydávány buď doslovně, neb aspoň u výběru z rukopisů nebo tisků starých, leckomu buď málo známých či snad úplně neznámých a někdy také nepřístupných.

Po cizích vzorech (srv. literaturu §. 1.) chceme do této knížky svésti všecky důležitější (pokud jsme o nich věděli) literární zjevy staročeské, které se týkají počestných mravů a řádů společenských při jídle a pití u starých Čechů. Podáme je buď celé, doslova, buď jen ukázky z nich, poněvadž není možná všech otisknouti. Jsou totiž některé z nich příliš rozvláčné; jednak pro čtenářstvo moderní byly by mnohé významy horujícího kazatele, leckterý pokyn a nejedno úsloví mrzutého mravokárce jak tak nechutné a přihrublé. Již z ně-

kterých ukázek v knížce otištěných vysvitne to s dostatek.

Všecky staročeské návody mravoučné nejsou původní. Měly jistě za podklad motivy cizích návodů; shoda a podoba je tu nepopíratelna. Proto však přece jisto, že skladby cizí byly dosti volně zpracovány, jakožto vzor nápodobeny, ale zároveň — nejlépe to patrno z narážek na úsloví prostonárodní — přizpůsobeny poměrům českým, názorům domácím.

Knížkou touto bychom rádi podali opět samostatnou snůšku materialu určitého druhu ke kulturním dějinám českým, tak upravenou, aby se jí mohlo bezpečně užiti k dalším studiím vědeckým. Proto všude svědomitě citovány prameny, odkud jednotlivé doklady staročeské čerpány, a proto připojována (zejména v poznámkách) literatura cizí, příbuzná, kde třeba přirovnání, vysvětlení a hlavně svědectví, kde co tvrdíme, nechtíce podrobností se dotýkati.

Vykládati, proč vydáváme tiskem tuto a podobné již monografie a snůšky materialu kulturně-historického, čtenáři soudnému není, tuším, potřeba. O důležitosti podobných předchozích monografií bylo by zbytečno šířiti slov. Rozumí se to samo sebou. Jinde, zvláště ve Francii a Německu, mají přehojný material kulturně-historický již sebraný, otištěný i většinou vědecky zpracovaný. Tím jednotlivcům práce usnadněna; možná postupovati ve studiu rychleji a zdárněji než u nás, kde teprve po několik desetiletí je material onen sbírán z rozmanitých zdrojů a to rozmanitým způsobem. Vinice podnes tak bohatá, ale pracovníkův u poměru s rozsáhlostí posud neprobrané látky pořád ještě málo. V prachu archivů a knihoven posud zahrabáno plno a plno důležitých dokladů. Očkoli zavadíš, vyhrne se

Ti po práci jen poněkud bedlivé spousta zajímavých příspěvků. Má-li studium českých dějin kulturních, jejichž důležitý význam pro národní život náš vždy víc a více jest oceňován, postupovati cestou přirozenou a jediné vedoucí k toužebnému cíli, potřeba, aby všichni, kdož se tomu věnovati chtí — kéž jen jich přibývá! — snášeli odevšad a pokud síly komu stačí, nejvíce staviva druhu rozmanitého a ukládali je se všemi podrobnostmi do článků a monografií jednotlivých. Zatím potřeba snad teprve pro budoucí poutníky podle slov pěvce »Růže stolisté« — »urovnávati silnice«. Teprve potom, až po vážných přípravných studiích plán budoucí stavby bude zosnován a po ruce všelikého materialu hojnosť a třeba nadbytek, bude možná po letech vydati se s úspěchem na chystanou stavbu, na soustavné líčení dějin osvěty a vzdělanosti v Čechách z doby nejstarší až po dobu novou, líčení potom upravené podle všech požadavků a methody utěšeně vzkvétající moderní vědy kulturně-historické. Tam již stačí jen se odvolávati na spolehlivé výsledky jednotlivých monografií, na rozvláčné podrobnosti otištěných již snůšek materialu, jejž znova se vším všudy uvozovati bylo by od místa, a jehož rozsáhlosť zbůhdarma by překážela v souměrně a ladně konečně spořádaném obrazu, znázorňujícím vývoj vzdělanosti a osvěty české.

Č. Z.

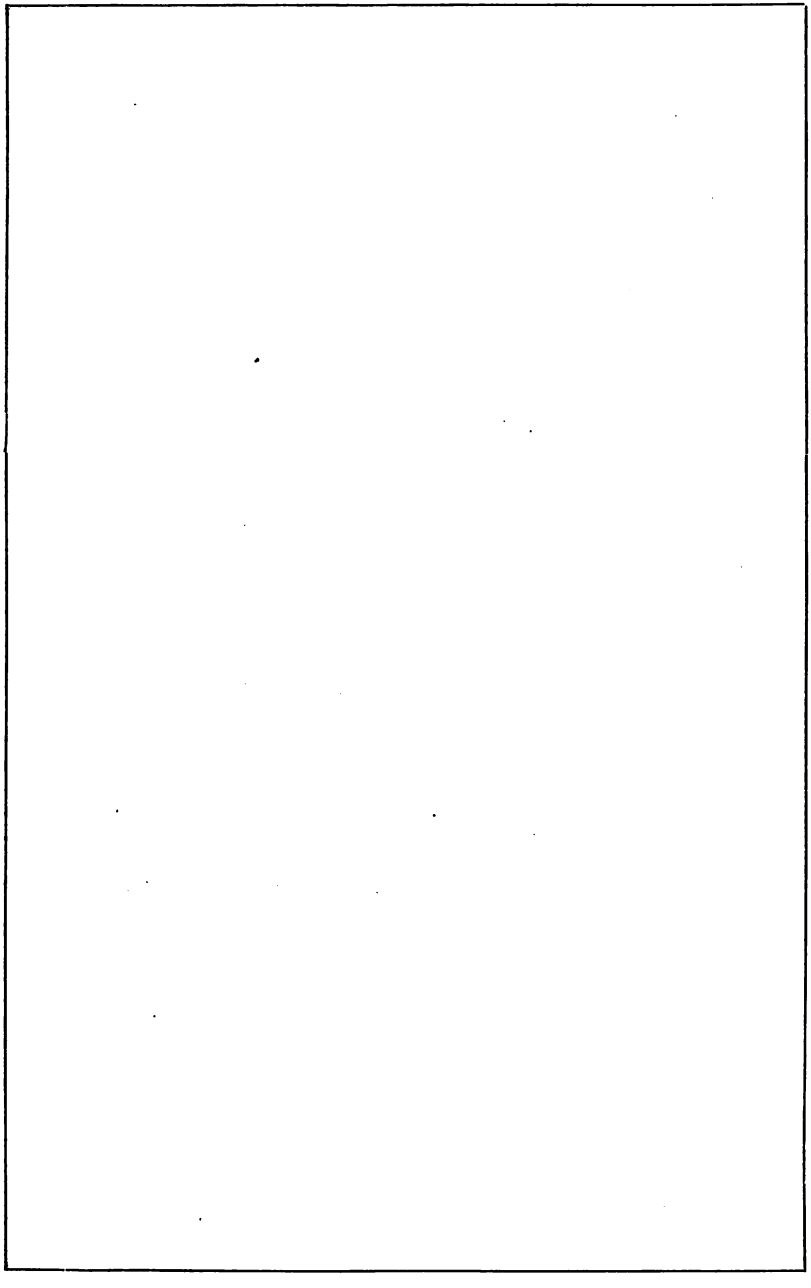

OBSAH.

Strana

§. 1. Literatura cizích návodů mravoučných, zvláště návodů o mravech při jídle a pití 1

§. 2. Ukázky z mravokárných skladeb staročeských. Štítný . . . 3

§. 3. Pavel Židek (rada králi Jiříkovi Poděbradskému). Smil Flaška z Pardubic 7

§. 4. Z Naučení Jana Hasišteinského z Lobkovic synu Jaroslavovi. Staročeské rýmování z XV. věku o poctivých mravech při hodokvase. Ze Zrcadla marnotratnosti od Hynka vévody Münsterberského. Z překladu knihy Petrarchovy od Řehoře Hrubého z Jelení 8

§. 5. O knihách Jiříka Závěty ze Závětic (Dvořská škola) a Havlíka z Varvažova (O ctném a chvalitebném v světě obcování). »Mravové« Jiříka Strejce. »Mravy ctnostné, mládeži potřebné« od anonyma 13

§. 6. Paradlo zubů. Struhadlo na jazyk 21

§. 7. Z knihy Matouše Konečného »Kazatel domovní«. Rýmování Mik. Dačického 22

§. 8. Adama Šturma z Hranice »Přídavek mravů pro šlechetné panny a děvečky« 24

§. 9. Z »Instrukcí mladému hospodáři« od Šimona Lomnického 27

§. 10. Z »Knihy Jezusa Siracha« od Tom. Rešela 27

§. 11. »Doktora nezdvořilého Krobiana práva nepravá« 29

§. 12. Připíjení po staročesku. Čechové sváděli původ nemírného pití na Němce. Náruživosť Němců k pití. Literatura příslušná a doklady. Druhy přípitků staročeských 33

§. 13. Vliv mravu francouzského. Spis Libertinův »De educatione iuventutis« 47

§. 14. Vavřince Amorta »Pravidla zdvořilosti«. »Pravidla moresnosti« od anonyma 70

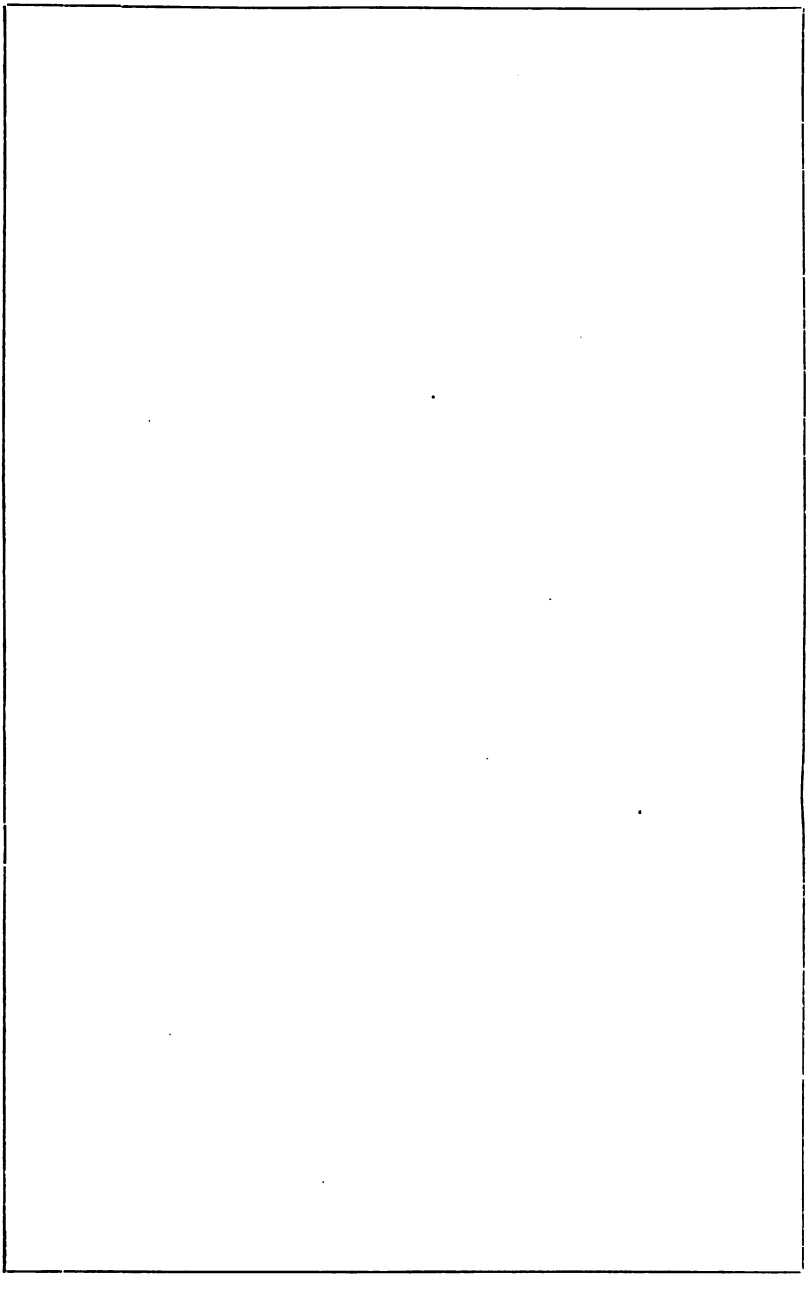

§. 1. Literatura mravoučných návodů, jež předpisují pravidla slušného, poctivého chování, je dosti hojná. Knihy staré, nové až nejnovější dlouze a široce navádějí, kterak jest se varovati neomaleného chování, hranatosti — a jak jinak jmenujeme všecky poklesky proti požadavkům počestných mravů. Mezi nimi vedle všech obřadů dvorských zvláště zajímavé jsou pokyny o zdvořilosti a dobrých mravech při jídle a pití.

Již u Petra Alphonsa († 1105) v knize Disciplina clericalis (cap. 28, 8) zapsána jsou některá pravidla slušného chování. Zevrubnější návod podává Reineri Phagifacetus [1]) a zejména známá skladba »der wälsche Gast« (začátek stol. XIII.) od Thomassina von Zirklaere.[2]) Všeliké rady poznamenal také Robert de Blois ve skladbě »Chastiement des Dames« a j. v.[3])

---

[1]) Vyd. Hugo Lemcke, Stettin, 1880. Srv. A. Schultz, Das höfische Leben, vyd. 2. 1889, I. 429.

[2]) Vyd. H. Rückert, 1852. Pravidla o chování při hostině v. 470 ad.

[3]) Viz Schultz, Höf. Leben, l. c.

Literatura německá honosí se několikerým rýmováním, jednajícím toliko o slušném chování při jídle a pití — t. zv. »Tischzucht«. Souborně je vydal M. Geyer.[4]) S podobnými návody setkáváme se zvláště ve století XVI. a dalších ve všech téměř literaturách evropských. Mravoučné návody vlašské a francouzské byly překládány a napodobeny po německu a upravovány buď z originalu, buď z překladů německých do řečí jiných. Na př. vlašská kniha »Libri del Cortigiano« od Balt. Castiglione upravena po polsku od Lukáše Górnického v knihu »Dworzanin polski« (pův. vyd. 1566), kdež se řeší vtipnými rozmluvami otázky, pokud se týkají slušného chování dvorského. Podobně spisy Reje z Nagłowic »Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego« (Vyobrazení života poctivého člověka, pův. vyd. 1560)[5]) a »Źwierciadło albo żywot poczciwego człowieka« (Zrcadlo čili žiwot poctivého člověka, pův. vyd. 1567) obsahují četné pokyny mravoučné.

Záhy skládány také parodie, návody posměšné, aby jaksi nepřímo vedly neohrabané ubožáky do brány slušnosti. Vedle skladby, kterou zrýmoval Hans Sachs,[6]) došla hojného rozšíření latinská kniha Fr. Dedekindi Grobianus (vyd. 1549). Bylať přeložena záhy do některých řečí evropských.[7]) O vydání českém bude řeč na svém místě. Takových[8]) i vážných

[4]) Altdeutsche Tischzuchten, Altenburg, 1882 (Osterprogramm).
[5]) Studii o knize viz u Gostomského, Bibl. warszawska, 1889, styczeń. Nově ji vydal S. Ptaszycki, Warszawa, 1889.
[6]) Viz Geyer, Altdeutsche Tischzuchten, l. c. 32, 33.
[7]) Zevrubné zprávy o knize podal ve vyd. r. 1882 Gust. Milchsack v úvodu. Tamtéž bibliografie. O českém vydání není tam zmínky.
[8]) Z knih podobných obsahem i formou »Grobianovi« zasluhuje zmínky posměšný návod mravoučný: »Waarmundt Expertus, Renovirte alamodische Hobel-Banck oder Lustig- und Sinnreicher Discurs zweier gereister Adels-Personen, worinnen sie die groben Sitten, Ehrsucht,

návodů mravoučných čím dále, tím více jen se hemží po literaturách. Nechtíce zabíhati do výkladů rozvláčných, zmiňujeme se ještě, že ve století XVII. často bývají uvozovány francouzská kniha Faretova[9]) pro uhlazené chování vůbec a německá Hagerova,[10]) jež se obírá mravy mládeže při jídle. Jinou důkladnou snůšku návodů mravoučných a zejména obřadů, »Theatrum ceremoniale«, vydal v Lipsku roku 1719 a 1720 Lünig (o obyčejích při stole plno zpráv v první části). S podobnou zevrubností obíral se dvorskými mravy Jul. B. von Rohr v knize »Einleitung zur Ceremonialwissenschaft der grossen Herren«, Berlin, 1729 (obřady při hostině str. 90 a d.) Z novějších studií kulturně-historických upozorňujeme na zprávy, roztroušené v knize J. C. Jeaffresona,[11]) na stať v knize Eufemie von Kudriaffsky,[12]) články Webrovy[13]) a bohatou stať v novém vydání knihy A. Schultze, Höf. Leben l. c. (I. 429—431).

§ 2. Jako všude jinde, tak i v Čechách bylo potřeba kárati a napravovati leckteré obyčeje a mravy nepěkné. Nesmíme však věřiti všecko všudy jen rozhorleným mravokárcům, kteří slovy trpkými a někdy

eingerissene Missbräuch in Gesellschaften, Bücherlesen, Kinderzucht ... zimlich überhobeln. Deme noch beigefügt ein kurtz verfasster Grobianus sambt kurzen Anweisung für junge und in der Fremd reisende Personen«, 1710.

[9]) V univ. knih. pražské pod sign. D 982 překlad italský (A. Caprara): L'arte di piacere alla corte del Signor di Faret, Bologna, 1662.

[10]) Christoph Ach. Hæger, Über die Pflichten der essenden Jugend, Hamburg, 1643.

[11]) A book about the table, London, 1874, zvláště ve svazku prvním.

[12]) Die historische Küche, Ein Culturbild, 1880, 176—183.

[13]) Gastronomische Bilder, 1882, 106—115, 184—189.

jistě z míry přehnanými tepají svoje vrstevníky. V staročeských návodech mravoučných, které patrně předpokládají, že nápravy obyčejů nešvarných potřeba bylo, máme přece jen zachováno chvalitebné svědectví, jak se snažili naši předkové spravovati se dobrým, počestným řádem, zbaviti se ve svém chování všeliké nectnoty a — krátce pověděno — snažili se ušlechtilými, zdokonalenými mravy vyrovnati se národům, kteří o Češích tak rádi a často a mnohdy nedůvodně, snad jen z doslechu, zle mluvili, psali, hanlivé zvěsti roztrušovali. Poslyšme jen zápis z r. 1464 v Denníku českého poselstva ku králi francouzskému: [14]) »Mezi tiem ve čtvrtek před sv. Petrem a Pavlem zval byl pan Albrecht Kostka k obědu radu vévody Mediolanského (Františka Sforzy) a některé staršie toho města Avevilla; a ti sě velmi divili, že Čechové tak se pěkně a slušně mají v krmiech.« Doklad tento — podivení překvapených spoluhodovníků — vysvědčuje, že v cizině ledajak smýšleli o životě, chování a způsobech tehdejších Čechů.

V době nejstarší jest ovšem mravoučných návodů staročeských pořídku, avšak čím dále, tím více jich přibývá, jsou hovořivější, pravidla jsou pověděna názorně a určitěji, než se aspoň dálo v kusých narážkách mravokárců nejstarších. Všech jiných tu pominouce všimneme si pro příklad Štítného.

Štítný se několikráte rozhovořil o mravech při jídle a pití. Činí to však spíše se stanoviska náboženského, rozjímá o hříšnosti, nestřídmosti a labužnictví svých vrstevníků. Přímých narážek na dobrý řád při jídle a pití se u něho jen poskrovnu dočteš. Uvažuje

[14]) Vyd. Dr. Jos. Kalousek, Arch. Český, VII. 434.

na př. v tento rozum:[15]) »Trój jest čas jiesti neb píti: jeden jest podle přirozenie, druhý podle ustaveného obyčeje, třetí podle přieznivé milosti. Prvý čas jest přirozená potřeba, tu lačnost ukazuje; druhý čas k jedenie jest oběd, večeře — a třetí jest s hostem, s přietelem, milost přieznivú ukazujíc jemu, pojésti neb napiti sě skrovně, s utěšením.«

Vykládaje o nemírném požívání různých krmí, dotknul se některých jídel, od kuchařů řemeslně vyrobených pro labužníky: »Jest mistrovstvie kuchařové, aby sytost žádosti neumenšila, ale když by člověk syt byl již krmí jedných, když by zazřel druhých neb okusil tak připravených, aby tak byl lačen, jakoby nebyl jedl dříve. A tak břicho bude plno, ale pro rozličnost krmí, večas jíškami sladkými, večas s pepříky ostrými nemóž obtieženie svého číti; neb i barvu libú umějí dáti, že lakotný zapomene své sytosti.«

Konečně touží několika slovy na ty, kdož nezdvořile, »lakotně« jídlo hltají, kvapně jedí: »... přieliš kvapně hltají. K tomuť je řekl sv. Augustin, že je lépe ryby jiesti s Kristem, než s Ezau šočovici, totiž že Ezau tak byl kvapen k tej obecné, prosté krmi, že dal na tom bratru své dóstojenstvie, aby jemu spieše dal té šočovice, ale Kristus ryby jeda nebo maso, jedl řádně, ne lakotně ... Takú péči, neb ať řku, takú milost obrátie k jedenie, že jen o tom mluvie, nebo myslé, rozkládajíc a libujíc, co jiesti budú, neb co jsú jedli, v tom vyčítání se kochajíc.«

Štítný varuje důtklivými slovy před rozkošnictvím při jídle. Mezi jiným dí: »Ješto pak s mnohým silným kořením jedie, neb silná pitie pijí, aby tú horkostí viece požili a viece pak hltali, bláznověť činí, kdožť to

[15]) Vyd. Vrťátko, 133, 134, 135.

v obyčeji mají; neb' horkostí kořenie silného nebo pitie přemohú horkost přirozenú a zemdlejí skrze to. Ješto kdyby to náhodú někdy a skrovně učinili, mohli by kořením neb napitím vína dobrého napomoci žaludku. Ale když ne proto chtie jiesti a píti, aby živi a zdrávi byli, ale proto chtie živi býti, aby jedli a pili . . ., potkáť je pokuta spravedlivě.«

Tak a podobně i jinde Štítný hartusí. Z rozváčných výčitek jeho dobereme se dále pro pravidla slušnosti při jídle jen některých zpráviček: Při kvasu nikdo nepomlouvejte nepřítomných, raději zbožně před jídlem se pomodlete. Hovor budiž vážný, užitečný.[16]) »K tomu také črt za stolem ponúká, aby rozličné lidi zpravovali, právě jakoby syti nemohli býti, by jiných nezpravovali a jim jich cti neutrhali . . . lidé bohobojní vědúc, že črt za stolem pilně všech láká, než k stolu jdú, najprv se Bohu poručé, ke všemu jeho pomoci vždy žádajíc. A také duchovní lidé čtú sobě k stolu, aby prázdného nemluvili, toho, což čtú, poslúchajíc. Též by veď i každý křesťan za stuol sedaje, nemohl-li by viece, asa vzdechnúti měl by k Bohu, od něho pomoci hledaje, aby jeho nepodtrhl k hřiechu i jednú lstí ten zlý nepřietel. Měli by také za stolem něco mluviti užitečného k svému spasení, aby črt ke zlé řeči nepodnietil, ale aby jakož tělesný pokrm berú, takéž svých duší dobrú pomluvú a užitečnú pokrmili.«

Podobná rozjímání nábožná, jako jsme uvedli ze spisů Štítného, mohli bychom zde uvozovati ze spisů Konrada Waldhausera, Husových, Chelčického, Rokycanových i jiných. Toho nečiníme, abychom čtenáře citáty málo zážívnými neunavili. Zajímavou jen drobo-

[16]) Vyd. Erben, 200, 201.

tinu o náčiní stolním zachoval Hus v poznámce [17]): »..... kdy sem byl žáčkem lačným, udělaje lžíci z chleba, dotud sem jedl hrách, až sem i lžíci snědl.« Podobá se, že to byl obyčej žákovský, ať již počestný, či nepočestný, a tím bychom měli v dokladu Husově jaké také svědectví o způsobu chudobných žáků při jídle.

§. 3. Nepatrné tedy narážky na slušné chování při stole jsou roztroušeny v rozmanitých knihách obsahu mravokárného. Často v nich mnoho slov, výstražných rozprávek, kupa citátů ze sv. písma, ale málo zrna. Slibný název »Při obědu kterak se Vaše Jasnost má míti« napovídá, že chce hovořiti Pavel Židek [18]) o počestných mravech a řádu při hodokvasu krále českého. Zatím málo nám tu zachoval zpráv o tom o všem. Král Jiří z Poděbrad má prý zachovati čtyři věci:

»1. Benedicite říkati neb dva kněží k tomu, a Pánem Bohem se nestyděti; to jest činil Pán Kristus, když kázal zástupu sísti, vzhledl v nebe a požehnav kázal jísti.

2. Za stolem mysliti, že Vaše Jasnost má hojnost v jídle, v pití, a mnoho jest v Praze, že chleba nemají — a mně se to událo mnohokrát, že sem šel slouže od V. J. k stolu domů a ohlédal jsem se, zdali někdo povolil k stolu, ano nemilostiví služebníci tvoji jedí statek V. J. nemilostivě a aby žádnému z nich neukanulo, toho hledie. Přijda domů, nemaje co jésti, Pánu Bohu jsem se poroučel a znamenal jsem, že se plní na V. J. stůl bohatce i Lazara. I protož račte se báti

[17]) Vyd. Erben, I. 278.
[18]) Zprávovna, rukopis univ. knih. pražské, str. 36.

Pána Boha. Císaře kdy korunují, mošnu mu na hrdlo zavěšují, aby žebroty se bál, neb žádný Pána Boha nepřevalí.

3. Mysliti ty krmě, které V. J. jie, aby nebyly z statkův sirotkův nebo vdov, oplakaný, nebo loupeže, vedle oné řeči proverbium: Comedunt panem impietatis et bibunt vinum iniquitatis. [19])

4. Aby kněží říkali po stole gratias . . .«

Jak patrno, málo tu pokynů pro mrav a řád stolní Pavel Židek zapsal, hledě si spíše svého prospěchu nepěknou lamentací o své nuzotě.

Trochu věcnatě rozhovořil se o chování králově při hostině pan Smil Flaška z Pardubic v Nové radě.[20]) Levhart odporučuje králi zvířat, lvovi:

»A když pak bude po radě,
tož po své velebné vnadě
máš ve ctnosti za stuol siesti,
a jakž králi slušie, jiesti,
kdež sě množstvie dobrých brojí,
ne v malém a úzkém pokoji.
Tu také ať jiní sadú,
každý podlé svého řádu,
jakož čest na kom přileží;
preláty, biskupy, kněží,
ty zvlášče v čest slušie mieti,
vždy duchovním stůl počieti,
na jich duostojenstvie hledě.
A když již bude po obědě,
buď ochoten s svú družinú,
ať sě k tobě mile vinú!«

Tak radí levhart králi o řádu při hodokvase, aby tedy hodoval skvostně, po královsku, dával česť duchovním a po kvase dal se na zábavu, ke všem jsa přívětivý, družný.

§. 4. Z hostiny královské jdeme se podívat na hody panské, hody bohatců. Všelikých rozjímání — nedíme, že zcela neprospěšných, ale pro tuto stať málo důležitých — o tom, s kým kdo jak kvasiti má, s kým nic a pod., pomineme. Pro příklad jen uvozujeme výstražná slova pana Jana Hasišteinského

[19]) Pojídají chléb bezbožnosti a pijí víno nepravosti.
[20]) Vyd. Dr. J. Gebauer, str. 69.

z Lobkovic († 1517) synu Jaroslavovi[21]): »Kvas s svou rovní a s dobrými lidmi a přidrž se moudrých a naučíš se od nich moudrosti; přidrž se těch, jenž čest milují a naučíš se od nich ctnostem a též budeš-li se přidržeti dobrých, a naučíš se od nich všemu dobrému.

Varuj se kvasiti a vystříhej se zlého tovaryšstva a svárlivého a opilého, aby přidržeje se takových, jich obyčejův na se také nevzal, a aby, s nimi anebo vedle nich jsa, v kvasu k nesnázi a k svádě, anebo k pračce a časem i ke škodě nepřišel, jakož se často stává a mnohokráte přihází v takovém tovaryšstvu, že k tomu i k takovému mnohý bez viny vedle takového tovaryšstva přichází . . .«

Upřímné otcovské napomenutí toto a s ním všecka podobná místa v staročeských skladbách mravokárných něco málo jen se dotýkají jednotlivých pravidel zdvořilého chování. Za to obšírně zapsána jsou pravidla tato v rýmování (století XV.), jež našel Šafařík (otištěno bylo již několikráte) v rukopise univ. knih. pr. (sign. 13F17, l. 180, 181). Celkem je pořízeno způsobem, jakým psány jsou příbuzné skladby cizojazyčné. Zevrubně poučuje, co a jak hodujícímu jest činiti, aby poctivým a chvalitebným řádem se spravoval. Vypisujeme tuto věrně přímo z rukopisu:

»Udá-liť sě kdy siesti,
s poctivými lidmi jiesti,
najprve toto radím tobě,
měj tyto věci vždy při sobě:
nehyzď nikdy jídla sobě nižádného,
aniž půštěj v ústa nože svého,
ale buď obličeje veselého.«

[21]) Zpráva a naučení synu Jaroslavovi, vyd. Fr. A Zeman, 1876, 17.

Chudým aby uštědřil z toho, co jí, a potom zasedna ke stolu, uctivě si vedl:

»Chudým daj částku s stola svého.
Svárov, šeptov nemáš ploditi,
aniž máš co mnoho mluviti.
Ubrus ovšem máš čistě mieti,
zvlášť nosa jím netřieti.
Suol máš nožíkem bráti,
a nemáš mnoho plvati.«

Neslušně na stůl se podpírati při jídle věc šeredná, rovně jídlem po stole trousiti a tropiti neřády ještě jiné podle slov dalších:

»Na stole nikdy nezpoléhaj,
řiedko neb nikdy nezpievaj.
Také o toto sě pilně snaž,
hrachem, krup, jahel nemaž.
Také o to sě snažně potazuj
a nože mastného neoblizuj;
dále o to sě snažně postaraj
a v zubiech sě při stole nepáraj.«

Další napomenutí týká se pití, kdy dovoleno, a toho, jak opatrně si vésti při jídle:

»Viece tě napomínám z toho,
nedrbaj sě při stole mnoho
a také nikdy nepí,
dokudž v ústech krmě pní.
Také krmě máš dobře žíti,
ač chceš škody i hanby zbýti.
Ktožkolivěk toto zachová,
smutku i hanbě vždy odolá.«

Tolik navádí rýmování staročeské toho, kdož hoduje, aby poctivě si vedl. Po té dává radu onomu, kdož posluhuje při stole, radu dosti obšírnou a pozoruhodnou:

»Pak-liť sě udá k stolu slúžiti,
musíš mnoho uměti:
nuož, lžíce [22]), také suol
má jmieti na sobě stuol.

[22]) Vidlička ve stol. XV. málo ještě bylo užíváno při jídle při stole, ač jinak tenkráte znali vidličky kuchařské, užívajíce jich

Sluha čieše a konvice,
ručník, ubrus, medenice
na stuol klaď, taléře čisté;
čest jest: měj se na všem čistě!«

Jest všecko všudy dobře opatřiti, o vše náležitě se postarati:

»Viz, byť čieše netekla
a stuol ať sě neviklá,
drobty hned sbieraj s stolu,
nádobie nečistého nenos k stolu,
ješto by nečisté nebylo,
ať by tebe nezahanbilo!«

Nošení jídel, nalévání piva — všecko měj svou míru, svůj řád! Jen tak dojde posluhující cti a chvály:

»Na stuol po jedné krmi nos,
dvú krmí po jednú nenos.
Často piva nalévaj,
hojnost chleba vždy mievaj,
a vesele zpuosob všecko vždy,
a tak dojdeš veliké cti.
Co činíš, čiň vždy ozdobně,
neslúž nikdy hostem zlobně.
A tak vzácen mnohým budeš,
a cti veliké nabudeš.«

Rýmování staročeské vylíčilo zcela jasně a srozumitelně pravidla slušného chování při stole. Jaksi na doplněk připojíme k němu popis hostiny marnotratného mládce, kdež to, co rýmování uvedené v sobě obsahuje takořka in theoria, ve skutečnosti před sebou vidíme. Rýmování zmiňuje se o měděnici s ručníkem patrně, aby si host před jídlem ruce umyl, o ubruse čistém, talířích a pod. To vše vypisuje syn Jiříka Poděbradského Hynek vévoda z Münsterberka domnělý skladatel »Zrcadla marnotratnosti«[23]) v líčení

v kuchyni. Teprve ve druhé polovici století XVI. setkáváme se s nimi mezi náčiním stolním. Více o tom v. Hallberg, Zur Geschichte der Sitten, Gebräuche und Moden, Aachen und Leipzig. 1832, 15, 16. Srv. Weber, Gastronomische Bilder, 1882, 103.

[23]) Zrcadlo marnotratnosti, 1515 vyd., l. 8.

mládence outraty: »... když bude stůl ubrusem krytý, každý se mladému pánu k službě zchytí. Podadíť mu vody s medenicí, slúžíc mu talířem i sklenicí. Když se stůl ubrusem přikryje a ruce v medenici umyje, jídla na stůl podávati budú, tuť nejeden pozván jsa k obědu, po první krmi, polévce oddechne sobě každý lehce: ‚Slušíť se napiti piva!' Toť u mnohých za obyčej bývá. Zvlášť bylo-li na to kus masa s solí, tohoť žádný nemoh minúti nikoli. Po pečitém a po jiné kořenné krmi tuť hned víno vydá svú vůni a člověka radí znovu, veselú mysl činí nejednomu. Tuť mnozí sedíc okolo toho mládence za stolem všickni jemu čest dělají spolem, pobízejíc jeho napřed k trunku i k krájení, každý pod tím svůj užitek míně.«

Po hodokvase nesluší se pomlouvati, čím nevděční hosté byli vyčastováni, nesluší se tupiti, ochotu hospodářovu ve smíšky obraceti. Pravidla toho dobere se čtoucí z překladu Řehoře Hrubého z Jelení.[24]) Nelibě píše o těch, kdož jdouce z hostiny tupí vše, co jim bylo podáno. »Sotvať bez tajných aspoň s kvasuov odcházejí kuknání, řkúc: ‚To nechutné bylo. — To nepěkně zapáchalo. — To jest mělo prvé dáno býti. — To bylo studené. — To ne v čas dané. — To nám bylo dáno s obličejem neochotným, toto s hněvivým. — To bylo nedovařené, to rozvařené. — Ten byl služebník lení, ten kvapný, onen hluchý, ten své volný, onenno křikem svým mútil kvasitele, tento mlčením, ten v nemyté nádobě teplé vody, onen vína lehkého podal.' Takových kuknání a pomlúvání ne tak velmi v sieních, jako na cestách a po uliciech hlas se obrážie.«

---

[24]) Petrarchovo Rozmlouvání o štěstí a neštěstí, vyd. 1501, l. 25 a.

§. 5. Umění knihtiskařské šířilo mravoučné návody ve stol. XVI. rychleji, než se dělo dříve, kdy se udržovaly v paměti jen opisy, buď věrnými, neb přepracovanými. Také literatura česká má ve stol. XVI. a na začátku stol. XVII. vedle jednotlivých narážek v rozmanitých spisech tištěné knihy o počestném chování. Učený pan Jiřík Závěta ze Závětic vydal r. 1607 knihu: »Schola aulica t. j. Dvořská škola, v níž se obsahují naučení a výstrahy dvořanům a všechněm těm sloužící, ješto králův, knížat a pánův se přidržejí, jich dotýkají, při nich zůstávají a s nimi jako obecenství své nějaké mají.« Napodobě četné skladby cizojazyčné (Hofschul), učí tu a napomíná, jak jest počestně si vésti dvořanům a pánům, proplétaje vážný text vtipnými rozprávkami. Bartoloměj Havlík (Srnovec) z Varvažova upravil po česku původně vlašskou knihu, sepsanou od Štěp. Guazza, a vydal r. 1613 pod názvem: »De mutua et civili conversatione. O ctném a chvalitebném v světě obcování knihy čtyry, od Štěpána Guazzy vlašským jazykem nejprv sepsané, potom do latinské i německé a nedávno do české od ... přeložené«. Kniha tato má význam pro českou historii kulturní proto, že překlad je psán mluvou jadrnou, plnou rázovitých úsloví staročeských, a místy přizpůsoben poměrům českým. V obou knihách jmenovaných není mnoho určitých pokynů o chování se při hostině. Ledačeho se později dovoláme.

Za to hojně návodů podobných chová v sobě kniha »Mravové aneb naučení potřebná, jak dítky hned z mládí mravy a obyčeje dobré, ano i začátky pobožnosti znáti, jim zvykati a vyučovati se mají, rytmy českými sepsaná od J(iříka) S(trejce, Vetterus) Z(rodem ze Záhřebu, † 1599)«, vydaná v Praze roku 1600. Z knihy byl učiněn volně zpracovaný, krátký

výtah: »Mravy ctnostné, mládeži potřebné«[25] od neznámého autora, jenž vedle rýmování Strejcova užil ještě skladby Konečného, o níž bude pověděno v §. 7. Kdy a kde byl tištěn, není udáno. Zdá se, že na začátku století XVII. Je totiž přivázán výtisk v univ. knihovně pražské mezi knihy, z nichž první vydána r. 1625 a druhá r. 1626.

Pokud se týče otázky, složil-li Strejc své rýmování samostatně, či užil vzoru cizího: podobá se, že vzorem byly mu skladby německé. Některá místa souhlasí s nimi, avšak jiná liší se naprosto. Mravoučné skladby německé, v různých vydáních pro potřebu praktickou hojně tištěné, byly najisto za poměrů tehdejších po Čechách známy. Není pochyby, že Strejcovi, jenž ostatně na svých studiích v Královci a Tübingách měl příležitosť poznati literaturu německou, příbuzné skladby německé byly vzorem. Ohlas cizí skladby v českém rýmování nahodilý není. Sloh autorův svědčí však aspoň místy, že to není překlad otrocky věrný.

* * *

»V čas oběda neb večeře ubrus, chléb, lžíce, taléře, k stolu to vše máš přinésti, kdež co přisluší rozklásti, nýbrž připrav prv i vodu, k tomu s příslušnou nádobú, i své ruce máš umyti i nehty slušně zpraviti, ano i tajnou potřebu, ať potom nehýbe tebou.[26])

[25]) Pod zkratkou »Mravy« citujeme pod čarou na přirovnanou text příslušný k textu knihy Strejcovy.

[26]) Podobný začátek bývá ve skladbách německých, na příklad u Hanse Sachsa: »Hor mensch, wenn du zu tisch wilt gan, dein hend solt du gewaschen han. Lang regel zimmen gar nit wol. Die man haimlich abschneyden sol...« (Geyer, Altdeutsche Tischzuchten, str. 30. Srv. tamtéž str. 8, 12, 14).

Když pak jídlo přineseno, bude na stůl postaveno, modlitbu hned máš říkati, aneb nábožně zpívati slovy nepříliš dlouhými i jiným dobře známými.[27]) To vše zpravě, jakž přísluší, otevřiž oči i uši, kdožby čeho potřeboval a tobě jen návěští dal, ty stoje k té potřebnosti podejž jemu s rozšafností, aby nepolil někoho, aneb nepřevrhl něčeho. Načež též pozor míti máš, když s stolu co odbíráš. Když čeho komu podáváš, pravou rukou podati máš, při čemž přílišné kvapnosti střež se, též i váhavosti. Obé tu často škodí, nejeden nemrav provodí.

To pak což z krmí zůstává a s stolu se zase brává, varuj se toho hltati, nevěrně v tom se chovati, buď někomu rozstrkovati, anebo jiným dávati, ale nes zase, kdež sluší, ať se dobrý řád neruší. Tak potom o jiné věci mládenček má míti péči. Kdyžto již po stole bývá, pořádně ať vše sklízívá.«

Tak jest se chovati tomu, kdo posluhuje při hostině. Další rady týkají se chování při stole: »Budeš-li pak též zasazen, nebuď při tobě nemrav ten, že by chtěl odporovati, místo sobě zvolovati jinde, než ten kdož tě pozval, již je tobě i ukázal. Potom pak za stolem sedě, měj na stole ruce obě, však ne na talíři vložené, ani vespolek spojené. Zanech též jimi křepčení aneb nohama tlučení. Nožem také neboď, nehrej, nepiš, ani jím vyrývej na talíři neb konvici, na stole neb na stolici. Neber sobě mnoho chleba,[28]) než

---

[27]) l. b9 ad. Srv. Mravy, l. a6: »Pánu Bohu z připravených pokrmů a nápojů chválu vzdávej a za požehnání toho žádej.«

[28]) Srv. Mravy, l. a6, 7: »Chleba nekrájej na prsech a ukrojené před jiného neklaď, než před sebou nech. A kterýž's ukrojil, toho nepřikrývej rukama, ani z něho ukusuj zubama; ale nožem, co máš v ústa vložiti, krájej a omoče v jíše, aneb jakž potřeba, šetrně v ústa vkládej.«

což by znal, žeť potřeba. Jsa ponuknut aspoň jednou,[29]) beřiž z toho, co před tebou. Poskytneliť kdo nětčeho, přijmi s vděčností od něho; jestli víc nad tvou potřebu, nenechej všeho před sebou. Odkroj sobě kousek z toho, ostatkem pocti blížního, aneb tomu, kterýž to dal, pomni, aby zase podal; pakli co na mísu uložíš, i tím mravům neuškodíš. Lačníš-li, již se zdráhati nemáš, ani ostýchati.

Jez však drže se střídmosti. Na dvojí krmi neb trojí přestaň, jiných nech v pokoji. Sáhej raději k sprostnější, nemocným nech lahodnější. Mnozí moudří lidé svědčí, že není otravy větší, zvlášť pak člověku zdravému, ovšem ještě i mladému, jako pokrmů směsice, v ní se kochati nejvíce, zvlášť když jest okořeněná a rozličně ozdobená.«

Skladatel rýmování pravdu děl. Již ve století XV. roztroušeny jsou u mravokárců stesky na rozkošnické a rozmařilé jídlo i pití. Abychom jiného pominuli, přivodíme krátce ku paměti zápis rytířstva a měst krajův Plzeňského a Prachenského z r. 1497,[30]) kdež výslovně stanoveno, kolik krmí bude při hodokvasu pozvaným dáváno, více nic. Smí-li sedlák i přes to častovati druha pěti krměmi, vysvítá odtud, že počtu jídel šetřeno mnoho nebývalo. Ve století XVI. stesků přibývá.

---

[29]) Srv. Mik. Krupěhorský, Knížka o soudném dni, 1612, l. e6: »Někteří také ten zlý obyčej mají, že do člověka to jídlo cpáti chtějí, aby sa nasycený prvé, však někomu k libosti proti své vůli jísti musel.«

[30]) Palacký V. 1, 407, 408: »Nikdo také z nás rytířstva i měst nemá svým hostem dáti při žádném veselí na večeři víc šesti krmí a na obědě sedmi, a to i s pánevným počítajíc; než mazancuov a tykancuov a ovoce, toho za krmě se počítati nemá. To každý zná, že o tom každý tak syt muož býti, jakoby jemu dáno bylo 20 krmí a že to nic nenie než hřiech a marná chlúba a útrata daremnie . . . A žádný sedlák aby na večeři i na obědě viec pěti krmí nedával . . .«

Pro doklad uvádíme jen trpká slova Štelcara Želetavského:[31]) ». . již nyní páni, zemané i měšťané nechtějí jísti po staročesku, než po vlasku, ať jest padesát, sto a někdy více krmí, vařené i pečené, na stříbrných aneb pozlacených mísách a to divně jmenované: alapatryty, dorty, pašteky, cukrpany etc. a tak sobě toho na stoly nastavějí, že třetího dílu sníst nemohou. K tomu koláče ať jsou divně strojené, z mandlů, z cukru, z koření, jakož jsem i sám takové koláče vídal, a to mi pravili, že do padesáti i do sta kop stanou, když se na dva aneb na tři stoly připraví. A již sobě mnozí takové obědy jedni nad druhé strojí, by měli statku uprodati, aneb v dluzích zůstati, o čemž člověk vypraviti nemůže. Nečinili jsou toho předešlí národové, což těchto časův činí Čechové.« [32]) Vyčítati řadu všech jiných shodných dokladů, jež z památek staročeských po ruce máme, bylo by tuto od místa. Proto již řeči ukrátíme, vracejíce se k návodu Strejcově.

Na obranu své rady, aby při hostině zdravý, zvláště mladý člověk nejedl mnoho krmí, pokračuje Jiří Strejc v tento rozum: »Odtud že mnohé nemoci, trápící ve dne i v noci, i života ukrácení, jakž jsou příkladové všední. Více se vídá u sedláků po vsech i prostých horáků, ježto sprostné krmě jedí, o la-

[31]) Kniha duchovní, 1588, l. B7, 8. — Srv. Mik. Krupěhorský, Knížka o soudném dni, 1612, l. e5, 6: »Mnozí za den bezpotřebně nejsouc lační, třikráte, čtyřikráte jísti budou (vynímám tuto lid pracovitý). Mnozí se již zvlašili, nejen páni, ale i měšťané, že na jednom jídle dvadceti, třidceti krmí dávají, ještoby na 5, 6 dosti býti mohlo. Jiní dávaje jídla tři, čtyři hodiny stráví s tím, že mnohému člověku se stýště za stolem tak dlouho seděti, ještoby hodinu nebo půldruhé i na hodech k stolu míti dosti jest . . .«

[32]) Toužili však i jinde mravokárci na podobné zlořády. Srv. Christ. v. Grimmelshaufen, Abenteurl. Simplicissimus, vyd. Ed. v. Bülow, 1836, 72. Vypráví se tam: »Ich sah, dass die Gäste die durch tausendfältige und zum Trunk gerüsteten französischen Potagen und spanischen Ollapatriden frassen . . .«

hodných nic nevědí, avšak zdraví čilé mají: nazpět řídko mnozí z pánů, jako i z prostých měšťanů pevného zdraví bývají, neb se středmě nechovají, skvostně sobě počínajíc, každého dne pyšně trávíc, jídla, pití na lahody činíce mnohé náklady.[33]) Čehož v své zemi nemají, i z cizích sobě jednají. Nikdy o hladu nevědí, prv než se jísti chce, jedí, a to vše z krmí oupravných, též důkladně přistrojených. Také při tom silná pití, nejednou musejí míti; domácí s nimi zrozená nejsou jim dosti příhodná.«

Z úvahy předchozí dává se skladatel na líčení zlořádů, jež tropívají při jídle nezdvořáci. Sem tam vyklouzne mu slůvko, snad příliš peprné, ale dobrá vůle, jež chce napraviti neslušné hodovníky, bude mu najisto omluvou:

»Na lokty se zpodpírati,[34]) neb na stěnu zpoléhati, v hlavě se pošklubávati, blechy na ten čas lapati,[35]) v lžících sobě přebírati, předloženou pohrdati, lakotou

[33]) Zajímavý doklad slov tuto pověděných vypisujeme z archivu Třeboňského (Fam. Švamberk, 22). Lékař mistr Voldřich Lehner píše r. 1548 panu Henrichovi ze Švamberka: »Jakož jste pak VMst mně připsání učiniti ráčili, jak byšte ráčili býti nevelmi zdrávi: toho v pravdě sem nerad o VMsti uslyšel, anýbrž bych toho od Pána Boha vděčnější byl, kdybyšte se ráčili tak dobře a zdravě jmíti, abyste mé rady a líkařství nikda nepotřebovali. Jakž pak koli se přihodilo, toto VMsti za radu a naučení dávám a svůj oumysl oznamuji, abyšte ráčili ten nedostatek, který ste sobě učiniti ráčili skrz kvasy, skrovností zahnati; neb mně se nezdá býti VMsti za užitečné těchto horkých časův lékařství posílati. Než toliko VMsti konfekty posílám, kterýchž byste ráčili užívati při ranným jitru, kdybyste ráčili na sobě horkost čísti — a tý sem do VMsti důvěrnosti, že mé rady poslechnouti a těch kvasů zanechati ráčíte; neb dobře ráčíte znáti, že i hovado té cesty, na které se urazilo, jse vystříhává, nadto pak VMsti, jsouc pánem rozumným. A toto mé připsání k VMsti — věřím — že ráčíte vděčně a dobrým oumyslem přijíti, nebo VMsti věrně a upřímně radím.«

[34]) Srv. Mravy, l. a6: »Sedna za stůl nemáš se na lokty zpodpírati, nechceš-li od mravných lidí zahanben býti.«

[35]) Srv. Mravy, l. a7: »V hlavě ani jinde pomni se nešklubati, ani blech při jídle lapati.«

se tak vázati, nejprv do mísy sáhati, mysl jen k jídlu přikládati, jak by se mohl sám nacpati, na jiného nic nedbati, by měl i lačen zůstati, rukávů nezapínati, přes cizí talíř smýkati, polévkou toče zmítati, před jiného kraj sáhati, v míse sobě vybírati,[36]) vrchovatou lžící brátí,[37]) na ubrus krmě kydati, do ňader utrušovati, na horké silně dmýchati, sem i tam rozprskovati, líce jídlem vycpávati,[38]) ústy co svině mlaskati, daleko je otvírati, z nich na talíř ukládati, prsty v jíše se máchati, tupým řezákem žižlati, krajíček omočovati, z něho poukusovati, aneb jej v dlani stiskati, prsty ze všech stran lámati, též zuby kosti hlodati, za tím pod stůl je metati, mastné po vrchu zbírati, z prasete kůžku zdírati,[39]) krmě oblo požírati, jimi se přeplňovati, až by musil i stonati, i pasu oslabovati,[40]) též lžíci oblizovati, o sukni ji utírati, ústy, jazykem lízati,[41]) v zubích se nožem párati . . . i týž říhati, chrkati,[42]) . . . nejprv píti začínati, tytýž se vždy nalévati, oust sobě neutírati, otrusků v nich nechávati, nápoj tím naprzňovati, duch

---

[36]) Srv. Mravy, l. a6: »V jídle buď zdílný a se nepřebírej, lžicí ani nožem sem i tam se v míse nepárej, ale před svým krajem napořád bež a před jiného (pro to, co rád jídáš) nesahej a do mísy se nedef.«

[37]) Srv. Mravy, l. a7: »Také lžíce nebeř velmi příliš plné, ať se na ubrus i na bradu nevyleje, aneb nerozkydne; a když to do úst poctivě doneseš, pro víc, až to sníš, nesáhneš.«

[38]) Srv. Mravy, l. a7: »Jez zavřenými ústy a nepárej za stolem ničím zubů ani prsty, aniž sobě úst pokrmem vydejmej, ale radče poctivě pomalu přikládej.«

[39]) Srv. Mravy, l. a 7: »Mastného a uštiralého svrchu nesnímej ani s prasete kožky zdírej.«

[40]) Srv. Komenský, Labyrint, XXV. 3: ». . . spatřím, jak někteří pořád do sebe mecí a lejí, až jim břicha nestačovalo: popasovati musili.«

[41]) Srv. Mravy, l. a7: »Jazykem nemáš úst ani lžíce oblizovati, než kouskem chleba a ubrusem utírati.«

[42]) Srv. Mravy, l. a7: »Seď vždy tiše, neoddychaje, ani stoň, neb sopci, ani říhaje, neb chrkaje.«

nevonny tam dýchati, holubí truňky dělati,[43]) až by v tom oddychovati musil a snad i plakati, že's něčeho měl nechati, jako kůň pije, srkati, byť se i smáli, nedbati, sem i tam se ohlédati, směle sobě počínati, jinému v řeč vskakovati, žádného nešanovati, i oplzle šprýmovati, pokrmy potupovati, kteréž by to viděl státi, . . . na každého se kasati, všecko zlostně vykládati, nepřítomné pomlouvati, pověsti jich utrhati, . . . za stolem také dřímati, nemravná věc ovšem spáti, jako i kočku hladiti, aneb se s ní pěstovati, psíčka na lůně mívati, neb podle sebe saditi, jemu krmí poskýtati, s ním se dvorně milkovati . . . ale k vyčítání všeho musil bych mluviti mnoho. Víc o tom o všem Grobián, latinským jazykem vydán, s příklady ušlechtilými vypsal před lety mnohými. Z něhož něco do češtiny pro některé ctné hrdiny nedávních let vyloženo, všechněm vůbec předloženo.«[44])

Hostina u konce. »Jestliže by se pak dlelo a po jídle vždy sedělo, jakž starší obyčej mají, ještě spolu rozmlouvají, mládenček vyvstati může, neodcházeje talíře, ale s sebou má jej vzíti a kdež sluší odložiti, ruce sobě též umyti, před stůl zase postaviti, návěští

---

[43]) Srv. výklad přísloví ČČMus. 1829, IV. 63: »Holubí truňky dělá, protož se hned ožere. Nyní říkají dvorstvo, že dobře táhne, čistě pije; laudi hoc sibi ducunt.« Srv. Mravy, l. a7: »Prvé nežli starší neb hospodář nemáš počínati píti, a nežli budeš píti, máš ústa vnitř i zevnitř poctivě ošetřiti, aby v nápoji nezůstavil otrusků, buď z úst neb z umaštěných pysků. Když piješ, to vždy v paměti mívej, do konvice nevonného ducha nepouštěti, ani oddychati při trunku se nedopouštěj. Vystříhej se činiti trunků holubích, ovšem hluchých, neb kdyžť by šly slzy z očí, uděláš sobě lehkost i smích u lidí jiných. Pí skrovně a po častu, však šetrně a nekvapně sebou nehýbaje, aby zachoval mrav, střízlivost i zdraví a nenakašlal do nápoje.«

[44]) Srv. tento návod se skladbou »Die verkehrt dischzuecht Grobiani« od Hanse Sachsa u Geyera, Altd. Tischz., 32, 33. Podobá se že v této poslední části byla Strejcovi vzorem.

očekávati, svoje gratias říkati, aneb tu ještě někomu posloužiti stolícímu.«

§ 6. V předchozích pokynech stala se zmínka také o tom, že se nesluší zuby při stole nožem »párati«. Bylo potřeba rady té při hodokvasu a ještě více po hodokvasu. Na konec tedy přidáváme některé zprávy, jak ti, kdož se chtěli varovati nešvaru napověděného, čistili si podle dobrého a poctivého mravu zuby — paradlem. Huber z Říznpachu to schvaluje a dí:[45]) »Zuby paradlem z kosti slonové ostrouhané, aneb z rohu jeleního aneb čistého stříbra a zlata vyparujte a vyčisťujte.« Staří Čechové jistě se řídili radou takovou. V domácnostech staročeských často jsme zahlédli »paradla«. Bývala všelijaká, asi podle toho, za kolik kdo si koupiti mohl, na př. kdesi měli »paradlo stříbrný«,[46]) jinde »dvě paradla stříbrná«.[47]) Bohatší mívali »paradlo stříbrný, pozlacený, s píšťalkou«,[48]) nebo »zlatý paradlo, v něm jeden rubín a perla«,[49]) zase »paradlo perlový se dvěma rubínky«.[50]) Tu schoval kdosi do škatulky »sedm kusův od stříbra, při tom srdýčko s paradlem«.[51]) Ba hrabě Heřman Černín mě drahocenné zlaté paradlo s malým diamantem.[52])

Vedle paradla na zuby cídil ten, kdož slušně si vésti chtěl, po jídle jazyk »struhadlem«. Bývalo někdy vhodně upraveno na lžíci; našliť jsme v domá-

[45]) Rantzoviův Regiment zdraví, vyd. 1587, 164.
[46]) Archiv města Prahy, kniha č. 1174, l. 91, r. 1600.
[47]) Kniha č. 1173 téhož archivu, l. 136, r. 1588.
[48]) Tamtéž, l. 91, r. 1587.
[49]) Tamtéž, l. 94.
[50]) Tamtéž, l. 216, r. 1591.
[51]) Kniha č. 1174, l. 206, r. 1606.
[52]) Archiv Jindřichohradecký, Inventář z r. 1710 po hrab. Heřm. Černínovi: »Ein goldener Zahnstichrl mit einer Perlgewächsz und kleinen Diamanth.«

cnosti »3 stříbrný lžíce s struhadlem na jazyk«.[53]) Jindy bylo paradlo tak přizpůsobeno, že ho bylo užíváno (snad druhého konce) jakožto podobného »struhadla«. V inventáři totiž staropražské domácnosti zapsáno:[54]) »paradlo stříbrný s struhadlem na jazyk jedno«.[55])

§ 7. Krátký jen návod, jak dlužno při jídle se chovati, podal Slovák Matouš Konečný v knize »Kazatel domovní«, vydané r. 1618, na str. 394 až 396. Snesl do své knihy řadu pokynů, jak by hospodář rozšafně svou domácnosť řídil, vedl ku pobožnosti, k řádnému plnění všech povinností. Na konec se rozhovořil o dobrých mravech a mezi nimi o mravech při jídle. Podkladem byly mu vedle rýmovaní německého nejspíše návody Strejcovy; aspoň shoda mezi nimi je nepopíratelná.

»Když bude čas oběda neb večeře, přineste na stůl ubrus, chléb, lžíce i talíře. Vodu s ručníkem také přichystejte a před stolem i po stole Pánu Bohu se modlívejte.[56])

---

[53]) Kniha archivu města Prahy č. 1174, l. 114, r. 1599.

[54]) Tamtéž, l. c., l. 131, r. 1601.

[55]) Libertin, De educatione iuv., 1710, l. a6, 7, hovoří ještě o »ušiparu«. Kdo chce uši míti čisté, »má každodenně ušipar potřebovati a ne z nechty, z prstem aneb s čímkoliv, co k tomu nepatří, tam dlabati, až proti dobrým mravům válčí.«

[56]) Srv. str. 366, 367: »Při stole aby se mravně, mlčelivě a pobožně chovali. Kázání neb evangelium nedělní, kteří jsou povyrostlí, aby říkávali; tolikéž před jídlem a po jídle hlasitě aby se Pánu Bohu modlívali a jemu dobrořečili, neb chce i z úst maličkých svých chválu svou míti, v čemž ve všem mají rodičové jim předčiti. Ale podivení hodná věc jest při mnohých křesťanech, že se téměř již stydí Pána Boha před jídlem a po jídle vzývati, jemu se modliti, neb dobrořečiti, než jako hovádka z korýtka přistoupíc, sáhají k darům Božím, jakoby jim to Pán Bůh z povinnosti a z dluhu dával, co jísti a píti mají, a zvláště světští lidé, přední místa sobě pyšně vybírati a o to se někdy i vaditi nestydí se, ceremonií tolikéž světských, v divných poklonách sebe ctění, toho jsou pilni, aby pak Pán Bůh při užívání jeho svatých darů ctěn byl, při mnohých toho ani na zmínce nebývá.«

Za stůl prve než starší nesedejte, leč když vám rozkáži, to uděiejte.

Do mísy prvé než starší nesahejte,[57]) ale což vám oddělí, na tom přestávejte.

Před stolem nůž, ruce sobě umývejte a z chleba neb z koláče krajíčků nekrájejte.

Také sluší kosti na ubrus neb pod stůl nemetati, ale pěkně jich na talíři nechávati.

Ukliizujte talířů sobě i jiným, zvlaště pak starším svým předloženým.

Kdybyste v čem chtěli chléb omáčeti, nemate v tom prstů umývati.[58])

Kus masa, kterýž by opiplal, pomni, aby ho do mísy, aneb před jiného nekladl, ani nemetal.

Krájej maso, lámej ryby, a všelikou krmi žvejkej dobře zuby.[59])

Za stolem hleďte, abyste se v hlavě ani rukou nedrbali a když byste píti chtěli, abyste usta utírali.[60])

Za stolem píti prve než starší, jest věc nemravná, na lokty se zpodpírati, k témuž podobná.

Pomalu hleďte sobě bráti na lžíci a k ústům ji nesouc, o mísu netlouci.

Máte také lžíci o spodní stranu ubrusu utírati a když byste se najedli, na stole nenechávati.

---

[57]) Srv. Mravy, l. a6: »Starší ať počínají z mísy bráti i jísti potom ty také můžeš totéž činiti.«

[58]) Srv. str. 395: »Okousaného chleba v chřenu nebo v jíše neomáčejte, ani umaštěných prstů jazykem oblizujte.«

[59]) Totéž Mravy, l. a 7. Srv. u Hanse Sachsa (Geyer, Alt. Tischz., 30): »Zerschneid das Fleisch und brich die Fisch. Und kew mit verschlossem Mund.«

[60]) Srv. l. c.: »Und wisch den Mund, eh du wilt trinken.«

Lakotně jísti s obtížením, před Bohem jest hřích, ústy mlaskati jako svině, u lidí smích.[61])

Po stole nůž, ruce umývati jest poctivosť a ze přijatých pokrmů chválu Bohu vzdávati, jestiť pobožnosť[62])

Po jídle schránlivě vymývati ústa jest věc potřebná, neb skrze to smrad hrdla i bolesť zubů odjata bývá.

Lenosti všeliké po stole i jindy varovati se máte, neb skrze dobrou práci zdraví sobě přichováte.

Pomlsků také s pilností pro své zdraví se vystříhejte a peněz bezpotřebně na ně neutrácejte.

Žertů, smíchů přílišných, zbytečných, nemravných nemáte plodití a zabývek oplzlých, hříšných, duši i tělu škodných, před stolem ani po stole nemáte činiti.«

Napomíná v podobný rozum Mik. Dačický z Heslova v Prostopravdě (ruk. mus., l. 9.):

»Kdo a kdekoliv mezi lidmi kvasí,
jměj pozor na místo, osoby a časy,
aby pro tlachy nebyl brán za vlasy;
nebo: nevždycky čas sluší ke všemu,
co jse komu líbí, jináč jinému.«

§ 8. Ke svému rýmování o mravech připojil (l. F. 2, 3) Jiří Strejc »Přídavek mravů pro šlechetné panny a děvečky, kteréž někdy vzá-

[61]) Srv. Mravy, l. a 6: »A pomni jísti mírně a slušně, s jinými zdílně a nelakotně, nesopci jako jehně, ani nemlaskej jako svině. Nesahej často a kvapně do mísy i po chlebě, aby jiným nepohltal, v lakotu neupadl a neuškodil některé nádobě.«

[62]) Srv. Mravy, l. a 8: »Potom vstana od stolu neb za stolem ruce čistě a nůž umývej, Pánu Bohu klekna aneb stoje, písničku chvály s jinými vzdávej, žeť ráčil pokrm a nápoj z milosti své nařízením svým způsobiti a v Kristu Pánu požehnav, žeť dal ho s chutí ve zdraví a v pokoji i s potěšením požíti.«

ctné paměti Adam Starší Sturm z Hranic († 1565) dcerkám svým byl sepsal a vydal.« Podán zde návod, jak dlužno pannám se chovati, aby počestné byly jejich mravy. Kromě všeho jiného hovoří Šturm o chování u stolu. Rady jeho jsou toliko obměnou rad, které jsme již v různých variantech poznali.[63] Poučuje staročeské panny v tento rozum: »Nic nečiň rukotržně, ruce slož, jimi nepachtuj, nohami též nepohybuj, měj ruce neupatlané, nehty pěkně obřezané . . .[64]

Když chleba ukrojíš, aneb z konvice se napíš, to obé ne před jiného, ale před sebou postavíš.

Při jídle nerozprávějte ošklivého nic a za sto'em seďte, nohama neklátíc.[65]

Když starší mluví za stolem, šetřte jich, nemluvte mnoho, leč tázány budete od nich.

Jestliže jací hosté poctiví k vám přijdou, vstanouc z zástolí, služte a oni ať na vaše místa sednou.

Jísti a ústa daleko otvírati jest nemravnost a jazyk z úst vyplazovati neslušnost.

Mlékem aneb polévkou netočívejte v míse a obojího nerozlívejte na ubrus ani na se.

Všelikou krmi hleďte před svým krajem bráti, málo na lžíci vezmouc, pojednou sníst.

Když do mísy saháte, rukávem přes talíř jiného nesmýkejte a když byste píti chtěly, prvé to, což v ústech máte, dojídejte.

---

[63]) Rozhodný vliv tu měla německá skládání »Kinderzucht« (Geyer, Alt. Tischz., 28, 29).

[64]) Srov. Mravy, l. a 6: »Nehty u rukou máš-li přerostlé, pěkně je sobě obrovnej, špíny neb bláta za nimi nenechávej.«

[65]) Srv. Mravy, l. a 7: »Bude-li těsno za stolem, čiň sobě skrovně, ať radče starší mohou seděti poctivě a volně. Nohám pod stolem což nejvíc můžeš, pokoj dávej a na stěně (zvláště když jíš) ani na stole se nepokládej.«

Z kostí masa zuby ohlodávati nemáš, ale pěkně je nožem obírati máš.

Při jedné krmi lžíce utírati nemáte, tak mrav zachovajíc, bílého ubrusu přichováte.

Čeho jest při stole potřebí, s pilností toho šetřte, a spatřic, hned tím rychle poslužte

Chleba nožem umaštěným nekrájejte, ale svrchu v pecen vkrojíc, tak jej utírejte.

Po jídle učte se s stolu sklízeti, talíře, lžíce, ubrus i chléb ošetřic schovávati.

Do mísy první nesáhej, což před jinými, toho nechej; než což leží proti tobě, beř neb krájej střídmě sobě. Kouskův mastnějších nezbírej, lžící po míse nemíchej. Což skrojíš, to třmi prsty beř,[66]) pomalu, nelakotně jez.

Pakliť jiný poctí tebe, s díkou poskytni od sebe; nutí-liť tě předce vzíti, hleď to ochotně přijíti a odkrojíc, což třeba jest, učiň též jinému česť . . .[67]) Což v ruku vezmeš, opipláš, to sobě ukrojiti máš; jiným toho nenechávej, kostí s taléře neskládej, aniž ubrusu jimi špiň. Maso z nich nožem obřezuj a zuby jich neohlozuj, aniž jich metávej pod stůl, než v mísu, když vstaví na stůl.

Mlaskati hanba, lidem smích, i prsty oblizovati, aneb se v hlavě drbati.

Když žízníš a chceť se píti, hleď nejprv dobře pzoříti, by nepustila otruskův do konve z oust aneb z pysků.

---

[66]) Patrná narážka, že v době starší a ještě v polovici století XVI. nebylo užíváno při jídle vidliček. Viz poznámku 22. Srov. Dr. Z. Winter, Světozor, 1887, 311. Text shoduje se se skladbou »Zucht der Kinder zu tüsch« (pův. vyd. 1521 v Augšpurku), ř. 63: »Höflich mit dreyen Fingern isz«. Geyer, Alt. Tischz., 28.

[67]) Srv. Mravy, l. a7: »Poctí-li tě kdo pěkným kusem, maličko se pozdráhaje, přijmi a poděkuj a odkroje sobě kousek, podle sebe sedícímu (jestli slušně) obětuj.«

Nemravněť ti činívají, jenž po pití přežívají.[68]) Také dřív, než budeš píti, šetř dobře ústa utříti, by píti neomastila a jiným nezoškliviła.«

§. 9. Známý rýmovník Šimon Lomnický z Budče rád a ve všem si zahrával na mravokarce. Spisy jeho chovají v sobě plno mravoučných pokynů a výstrah. V knize »Instrukcí mladému hospodaři«, vyd. 1597, l. S4 přidal krátké a ledabylé »Naučení, kterak se máš při stole chovati«. Pokyny jeho nepodávají nic nového a nic zvláštního:

»Dobří a ctní lidé, když jsou pospolu,
šest věcí mají šetřiti při stolu.
I. Svých blížních vzdálených nepomlouvati.
II. Přítomným se také neposmívati.
III. Řečí marných, oplzlých netlachati.
IV. Zákon Páně čísti, jej rozjímati.
V. Jídlem se příliš neobtěžovati.
VI. Pánu Bohu vždy z darův děkovati.« –

§. 10. Poněkud obšírněji rozhovořil se o slušném, uhlazeném chování při hostině Tomáš Rešel Hradecký ve spise »Kniha Jezusa Siracha...«, vydaném r. 1561. Kniha je úpravou německé skladby Kašpara Huberina, vydané roku 1554 v Norimberce, »Spiegel der Hauszucht, Jezus Sirach genandt...« Kniha německá psána je slohem přihrublým; mravokárce neštítil se tu užívati slov ostrých a výčitek přehnaných. Českému upravovateli, jenž chtěl tu nápodobiti original, proklouzlo sem tam slovce a úsloví nepěkné, hrubé. Tím budiž omluvena až skoro odporná dra-

[68]) Srv. Mravy, l. a7. »Maje v ústech pokrm, nemáš se smáti, ani kvapně mluviti, nad to nápoje bráti, aby od přítomných hanby nedošel, když by pokrm zase z úst aneb z tlamy prśel.«

stičnost jeho návodu ke slušnému chování se při stole[69]).

Slušně bylo si vésti každému a všude, ač-li prý nechtěl býti poslán »do Kaplice na vysokou školu, aby se Mores naučil« (l. Cc 3, E5). Při hodokvasu bylo potřeba slušnosti zvláštní. Radí a vyzývá Rešel v tento rozum: »Jsa k hostině pozván, posečkej, až rozkáží k stolu sísti. Hrdla svého nemáš odvírati jako nějaká nesytá svině a požeradla otevřená míti jako hltavý a žravý pes a nemysliž takto: ‚Tuto jest co dosti jísti, tutoť své břicho naplním, žeť bude naň moci jako na jiný buben bubnovati'. Neb není to žádné mravné umění obžerným býti, siceť by sedláci takové umění vajborně uměli.

Nejsi proto pozván, aby všecko sám pojésti a vypiti — jako říkají — i po čertu droby sežrati a s kvasnicemi vyžrati měl. Nesahaj ke všemu, což vidíš, jako nestydatá moucha, chtíc všecko osmrkati, ale sáhni pěkně dvorsky před své místo a nevztahuj ruky naschvál k najlepšímu kousku! Nebeť toho, což před tvým hospodářem aneb hostem na míse leží, jest to zajisté svinská věc; neb svině jedna druhou od jejího místa odtiská, pes též jeden k druhému k tlamě klapá, chtíc mu pokrm vydříti. Jez jako člověk, nemlaskaj a nehltaj jako svině, když v korytě nosem brodí. Beř maso nožem, ne v ruce jako medvěd! Jez pěkně zavřenými ústy; nepí, až by prve pokrm doluov pozřel. Potom utra ruce i ústa, sejmi doluov koblouček, i udělajž trunček, zvláště pak když pro poctivost neb z dobrého přátelství připíjejí.« (l. Ll 5, 6). Po jídle přinášejí zákusky. »Když pak sejr, ovoce k posledku na

[69]) Srv. náš článek o Reše lovi a jeho zprávách, důležitých pro kulturní historii českou, ve Sborníku histor., 1886, 295.

stuol stavějí, drobeť maličko od toho vezmi, aneb zhola nic; zvláště, jestliže to v celosti jest. jako koláči, vaječníci, líhanec, lektvaře, perník« (list Ll 6).

Návod Rešelův — jak patrno — neliší se, pokud se týče věci, ode všech návodů jiných, jen forma, jakou pověděn, je z příčin už naznačených neuhlazená, přihrublá. Takové a podobné formy užívali rádi v mravoučných návodech němečtí karatelé; zejména setkáme se s urážlivými hrubostmi v pověstných návodech mravokárných »doktora Krobiana«, o nichž stala se zmínka v §. 1.

§. 11. Dedekindův »Grobianus« byl přeložen také do češtiny. Jungmann (Hist. lit. IV. 119) zná vydání v Brně r. 1748. Kniha byla častěji otištěna. Zde vypisujeme ukázky návodů o chování žáků doktora »Hrubeše« — z exempláře univ. knih. pražské: »Doktora nezdvořilého Krobiana práva nepravá, v nichž pod žertem opravdově mnohé nynější nemravy směšně představuje.«

Ukázali jsme jinde,[70]) že česky byla vydána tiskem část spisu Dedekindova již ve století XVI., a zároveň vyslovili domnění, že snad »Frantova práva«, o nichž doklady tamtéž uvedeny, byla kniha podobná a, dobře-li soudíme, snad táž kniha. Znamenaloť starým »po frantovsku« se chovati vésti si hloupě, neomaleně, hrubě, co bylo hodno zapsati do »Frantových práv«.

»Práva nepravá doktora Krobiana« obsahují vedle jiných posměšných pokynů [71]) také návody, jak jest si

[70]) V knize Staročeské výroční obyčeje, 1889, str. 229—231.

[71]) V předmluvě poučuje skladatel, že knížka »není zhola na žert a na smích udělána, ale pro tu příčinu sepsána jest, aby se pěkně pod žertem oznámili nemravové a troupovské povahy mnohých nevycvi-

vésti žákům Krobianovým, když jedí a pijí. Všeho tu vypisovati nebudeme. Jestiť leckterý význam o neomaleném chování stoupenců Krobianových pro nynější čtenářstvo až příliš ostrý a neslušný.

Proto však přece náš český doktor »Hrubeš« není horší, než cizojazyčný některý jeho soudruh, na př. Grobian německý. Že skladatel barvil věc příliš na černo, snadno vyrozumíme, proč tak činil. Připomíná to v úvodě. Bez obalu některým vytýká, že je sám viděl, jak neslušně se chovají při stole. Těm tedy vytýká a proti nim namířeno ostří nemilosrdné jeho satiry. Že všichni takoví nejsou, byl si skladatel »Práv« dobře vědom — proto připojil na začátku motto:

»Jestli se to tejče tebe,
zastyď se a naprav sebe!« —

Schovanec Krobianův sedá si ke stolu a sedá, kde se mu vidí, nešetří nikoho, místa nikomu nepostoupí, raději se svadí o nejpřednější — a sedá si jen pomalu, pohodlně. Tak a podobně dále radí doktor Krobian: »Můj milý lenochu, abys odpočinul trochu, na stůl nebo na stěnu lehni, žádnému s místa se nehni!«

Tiše, skromně aby neseděl. »Své moudrosti tu ukazuj, pyšně a pansky rozkazuj: ‚Podati pivo nebo chleba' — anebo co jiného potřeba.« Jídla nesou na stůl. »Když jest polívka hustá, kydej čistě na stůl zhusta, než doneseš na svůj talíř, ukaž se v tom, že jsi malíř!«

čených, zvláště pak mladých lidí.« Kdo se z nich nepolepší, bude prý stíhán posměšnými naukami doktora Grobiana, »až se vždy nětčemu naučí.« To že bude užitečnější než pouhé napomínání. Lidé bývají náramně toho chtiví, co se zapovídá, kdežto posměchu a hanby každý se snaží uvarovati. »Protož tuto Krobianus, jenž se vykládá Hrubeš, učiti bude způsob svých nemravův, aby budoucně tím spíše lidé přidrželi se dobrých mravův.«

Jídla přinesli, ale všechno nechutná. Mistr šeptá svému žáku: »Coť se zdá nejlepšího, jez. Zelí, kaše nebo hrachu, nejez mnoho, milý brachu! Neslouží to k tvému zdraví, sama chuť tobě to praví... Pro lepší kus vždy sáhni, zvlášť jestli kuřátko nebo pták — hovězího masa nech tak.«[72])

Ještě slušnější následující návod: »I toto čiň také zvykem, pilně oblizuj jazykem lžíci, prsty i také nůž — obyčej náš to snésti můž!« Učeň dává se chutě do žluté kaše. Je však horká, pálí. Tu hned pohotově Krobian s radou: »Obrace ji velmi zhusta, mrzutě se ošklibuj.«

Všecky mravoučné návody radí, aby ubrusem »nosa« neutíral, za to Krobian hlásá: »Nos tvůj ubrusem utírej...« Na stůl aby se loktem podpíral a pod stolem vždy mlel nohama. Z mísy rovnou aby bral rukama a dával po lžíci vrchovaté do úst.

Paradla na zuby Krobian a jeho žáci nepotřebují. »Nožem, nehtem[73]) nebo prstem často zuby párej sobě, to jest potřebná věc tobě; nebo doktoři tak praví, že jest to nemalé zdraví.« Mimo to popustí žák po jídle

---

[72]) Znali staří již jídelní lístek, kdež se dočítali o pořadu jednotlivých jídel. Joach. Lišovský píše v úpravě knihy »Křížová škola« od Jer. Drexelia, 1635, l. B2: »Byl obyčej u starých, že se hostem, prvé nežli zasedli, poznamenání podávalo, co se jim za pokrmy na stůl přinášeti mají. A tak každý host věděl, v jakém pořádku a počtu krmě dostane: Nebude-li se tobě z této neb druhé krmě líbiti, můžeš svou chuť k jiné lepší dochovati. A tak předkové naši za dobré měli, aby hosté věděli, jak je hospodář bude ctíti.« Podle Sob. pošt. novin pražských, 1723, 11. září nejvyšší »kuchlmistr« hrabě Václav Hynek Vratislav z Mitrovic posluhoval císařovně při hostině a »rejstřík jídel, které od vzáctných hrabat a pánův českých i také některých rakouských přinešené byly, přednesl.«

[73]) Těm, kdož nehtů nečistili, bylo posmíváno, že nosí »smutek Krobianův«. Srv. Libertín, De educatione iuventutis, 1715, l. c4: »Má takové (nehty) v osmi dnech ostříhati, neřád ale, který se za nima drží, každodenně odvundáti, aby při koncích černé linie, jenž smutek Krobiánův slují, spatřené nebyly.«

pasu »o tři dirky« a sahá po konvici. Nečeká ovšem, až jiný se napije. Máčí vousy v konvici, srká »skrz zuby«, neutírá si pak úst, ale raději oči — »že's nedopil, ať nepláčí«. Podle rady další chopí konev spěšně znova, »na hlavu víko vklopí« a zapíjí, co v ústa vzal — »bys pak i konvici zmazal«. Prázdnou konev, vysušenou až na dno, staví před souseda žíznivého — »nechť on na tě, jak chce, hledí!«

Potom si ukrojí »dlouhou skývu« chleba, pomaže omáčkou, nebo křenem a »po kousku« ukusuje. Tak a nejinak radí mistr. Když se najedl, napil, rozpřádá hovory. »Každému hned v jeho řeč skoč, všecko mluv, coť se nahodí... Mluví-li kdo při stolu a ty sedíš s ním spolu, neposlouchej nižádného, začni něco znova svého. Mívej v tom obyčej vlčí, ten kdo začal, nechť pomlčí...« Ještě se mu chleba zachtělo. Podle rady mistrovy vytáhne rozviklaný, zamazaný nůž ze škorní, nasliní a brousí o podnože. »Užižlá« chleba a vede svou zase dále.

Krobian, napomenuv svého žáka, obrací se k služebníkům, »kteří slouží k stolu«. Dvě hodiny aby se strojili a konec konců, aby přišli ke stolu oblečeni »ledva odpolu«. Vše, co dříve návody odporučovaly, obrací Krobian na ruby. »Poněvadž tu nejvíc třeba vína, piva, soli, chleba, at se tyto všecky kusy prve snosí než ubrusy... Před stolem stůj jako pán, svleka s sebe svrchní šaty, k tomu ať jsou nahé paty, roztrhané poctivice, ukálené, zlé střevíce... Rukama vždy nětco dělej, kloboukem toč — kousej nechty, párej zuby...«

Služebník podle návodu Krobianova stojí po chvílích na jedné noze jako husa, aby zatím druhá odpočívala. Po straně si přihne z korbele řádnými doušky, až se podnapije. Služebník podle návodů dřívějších

sbírá drobty se stolu, sklízí nádobí, nalévá hodovníkům piva. Sluhovi z cechu Krobianova velí mistr: »Talířův neotírejte a kosti z nich nezbírejte. Zůstane-li kdy pak čeho, že by nedojedli všeho, vy to rychle s stolu zberte a o to se všickni derte. Když pak přijde čas k sklízení, talířův, nožův zbírání, to bez vady nesklízejte, vespolek se potýkejte.« Strhnou ubrus se stolu, nevytřesou, položí leckdes na lavici, mezi šaty nebo hrnce. »Však potom kdo bude chtíti k večeři na stůl strojiti, trhna jím, na zem vytřese, tak nikdá nic neztratí se.«

§. 12. Dotkneme se také obyčejů, jež bylo znáti řádnému hodovníkovi tenkráte, kdy buď mezi jídlem nebo po jídle, nebo vůbec na přivítanou a na počesť staří sobě připíjeli.

Nejdříve dlužno se zmíniti o pověstné náruživosti pijanské u Němců, na něž staří Čechové rádi sváděli, že zálibu nemírného pití do Čech zanesli. Náruživosť ona má již svou rozsáhlou literaturu. Vhodně pověděl a dokázal J. W. Petersen[74]) — a po něm často opakovali jiní — že náruživá náklonnosť Němců k pijanství jako červená niť se vine veškerým pásmem dějin vzdělanosti německé, z šerých věků dávných až po dobu novou. Není naším úkolem odůvodniti tvrzení toto doklady historickými. Opakovali bychom jen, čím zevrubně se již obírali v důkladných studiích a zajímavých snůškách příslušného materialu H. Hartung,[75]) Schultze,[76]) J. G. Graesse,[77]) G. Thudichum,[78]) We-

[74]) Geschichte der deutschen Nationalneigung zum Trunke, 1785; podruhé vyd. 1856.

[75]) Vydal r. 1863 v Lipsku: Deutscher Trunk, Kulturhistorische Skizzen, Aus den Kollektaneen eines Antiquars.

[76]) Geschichte des Weins und der Trinkgelage, Ein Beitrag zur allgem. Kultur- und Sittengeschichte, Leipzig, 1867, 97, 211 ad.

[77]) Bierstudien, Geschichte des Bieres . ., Dresden, vyd. 1876.

[78]) Traube u. Wein in der Kulturgeschichte, Tübingen, 1881, 5 ad.

ber,[79]) Richter,[80]) E. M. Schranka,[81]) Specht[82]) a j.,[83]) z literatury nejnovější H. Schrader.[84]) Dlouhá je to řada svědectví od Tacita a jiných zpráv římských o nestřídmém pití starých Germanů, středověkých, žertovných, posměšných připovídek o pijáctví německém, pozdějších pak rozprávek o statečnosti německé, pokud se pití týče, až po doklady z doby nejnovější, jež čtoucí zná a vídá nejednou. V dějinách pijanství zaujímají Němci podle nestranného svědectví J. Samuelsona[85]) místo nejpřednější.

Jak napověděno, sváděli naši předkové na Němce, že svou nemírností pijanskou nakazili sousedy Čechy. Odtud že pochodí neblaze pověstné pití starých Čechů, na něž touží již ve století XV. Aeneas Sylvius, a jež ve století XVI. zhoubně všecky stavy posedlo. Tak tvrdil kronikář Doubravius. — Ve Veleslavínově českém vydání kroniky Sylviovy (l. a3) psáno o tom: »Dubravius píše, že se Čechové od sousedů svých Němcův a zvláště Sasuov opíjeti naučili; ale bojím se, že již učedlníci převýšili v tom umění své mistry. To máme z porušení přirození svého, že od jiných vždycky snáze pochopíme to, což jest škodného a zlého,

---

[79]) Gastronomische Bilder, l. c., 134.

[80]) Trinklust und Trinkgebräuche der Deutschen, Bilder aus d. d. Kulturgeschichte, 1882, II. 381—391.

[81]) Buch vom Bier, Frankfurt, 1886.

[82]) Gastmähler und Trinkgelage bei den Deutschen von den ältesten Zeiten bis in's neunte Jahrhundert. Ein Beitrag zur deutschen Kulturgeschichte, Stuttgart, 1887, 36 ad.

[83]) Bog. Goltz, Das Kneipen und die Kneip-Genesis, Berlin, 1869; H. Hamm, Das Weinbuch, Leipzig, 1874; A. Schlosser, Speise und Trank vergangener Zeiten in Deutschland, Wien 1877; R. Raab, Bilder aus dem Reiche geistiger Getränke, Leipzig, 1882 a t. d. V mnichovské dvorní knihovně probíral jsem se celou řadou spisů podobných.

[84]) Das Trinken in mehr als fünfhundert Gleichnissen und Redensarten, Berlin, 1890.

[85]) The history of drink, London, 1880, str. 102 ad.

nežli co jest dobrého. Když jsme se od Němcuov opilství naučili, proč zase od Vlachův, kterýchž také více než dosti mezi sebou máme, střízlivosti se neučíme?« [86])

Ze všech Němců byli opravdu Sasové, sousedé Čechů, nejvíce povětrní, pokud se týče nemírného pití. Nepěkné svědectví jim vydává Auban-Bohemus, jehož úsudek, najisto nepředpojatý, tlumočil po česku Jan Mirotický [87]) v ten rozum: »Není k víře podobné, jak mnoho toho nápoje ten nejnestřízlivější národ do sebe vlévá, jak se velice vespolek ku pití nutí . . . Kdo jiné všecky v pití převejší, ten netoliko z toho pochvalu a slávu má, ale také toho, oč sou základ měli, totiž z pěkně vonějících kvití anebo z růže věnce, neb jakékoli jiné odplaty dostává. Táhne se od nich, ach přeběda, ten hanebný obyčej témeř po všeckné Germanii, že tím způsobem již i nejsilnější vína se pijí k nevýmluvnému zlému. Když host anebo jiný na to místo přijde, kdež se pije, kteříkoli nápoj drží, vzhůru povstanou a podadouc konvice, aby s nimi pil, s velikou úctou pobízejí. Za nepřítele sobě pokládají toho, kdož častokrát jsa pobídnut, neukážíc příčiny, s nimi píti nechce . . .«

Myšlénka, vyslovená od Doubravia, že se Čechové od Němců, zejména od Sasů, z míry píti naučili, v různých obměnách koluje po literatuře staročeské. Vtipkuje Čechy podle Aubana-Bohema Mirotický (l. w4)

---

[86]) Srv. české vydání Münsterovy Kosmografie, 1554, l. 461a (upravené od Zigmunda z Púchova): »Kdyby národ český v jídle a pití mírný býti a učením svobodným rozum a mysl svou osvěcovati chtěl a v věcech válečných šlapějí předkuov svých následovati, v bratrské vespolek lásce přebývajíce, národ by vlaský převejšil, kteryžto pro svou stídmost zdá se býti na světě nejmoudřejší.«

[87]) V knize Obyčeje, práva, řády anebo zvyklosti všech národův, vyd. v Olomouci, 1579, l. z4.

»Sousedé Sasíkové naučili je nočním pitím vína se potejkati a denním páchnouti.« V podobný rozum opakuje nahoře již položený výrok Jiří Tesák Mošovský[88]) a jiní. Uvažuje o témž Sim. Valecí:[89]) »O tom se praví, což jest pravdivé, že Čechové prve neuměli píti a veliká střídmost mezi nimi byla, neb když jim kníže Moravský Svatopluk vína sud poslal, píti ho nechtěli, ale jsou blízko od Sasů Němcův, jež dobře, výborně hořké pivo, víno pak lépeji píti umějí, tomu se od nich vynaučili, neb se často společně shledávali. Nyní pak učedlníci již své mistry v tom převyšují, nic v tom jinému národu, ani Polákům, ani Sasům na hluché truňky[90]) nedají.«

Nemírné pití náruživých Němců stalo se úslovím. Jako jindy značívalo píti »po řeckém mravu« — statně píti z nádob malých, větších a větších,[91]) tak znamenalo pití »po německu« — užívati při hodokvasu nádob velikých, nádob podivných, jejichž podobám, často žertovným, divíme se podnes.[92]) Na obojí patrně naráží Havlík z Varvažova,[93]) pravě v souvislosti řeči: »... pilo-li by se starým řeckým

---

[88]) Collis vinearius t. j. O vinohradech a horách viničných, 1611, l. c8: »Čechové někdy na Němce, že se od nich píti naučili, naříkali; ale již tuším učedlníci mistry převejšili. Tak že se již tuto dobře onen známý verš trefiti může: Divitias, animam, vires Boiemia perdit, potibus atque escis ebria facta suis.«

[89]) Krátká a prostá káz. o naprav. života křesť., 1614, l. L5, 6.

[90]) Srv. poznámku 43.

[91]) Obšírněji J. Cornarius, De conviviorum veterum Graecorum et hoc tempore Germanorum ritibus... libellus, Basileae, 1546, str. 29; Sim. Maioli Dier. Canicular. tomi VII., 1642, 566, b. Odtud značilo »pergraecari« — vypiti po malých douškách hodně vína a nebýti přece opilým. Více viz Schultze, Gesch. Weins, l. c., 42.

[92]) Srv. v knize: Seibt, Deutsche Trinkgläser des 16. und 17. Jhr., Frankfurt, 1882, zvláště str. 50—53. Hlasy mravokárců u C. Schmidta, Sitten des XVI. Jhts., 1801, str. 29. Některé podobné doklady staročeské viz u Dra. Z. Wintra, Světozor, 1887, 549.

[93]) O ctném obcování, 1613, 355, 356.

štrychem, začna od náprstku, kdyby se potom, čím dále, tím z větších číší připíjelo, až by se naposledy na velkých kalfasích dokonalo«. I dáno v odvět této řeči: »Ta vaše řečtina spíše by se potom v němčinu obrátila.«

Stalo se to již zvykem popíjeti vypsaným způsobem. Malou měrou začato, pak se pilo z nádob větších a větších. Čechové také si oblíbili takovéto popíjení a připíjení,[94]) jež u Němců vyspělo ve století XV. a XVI. konečně ve zvláštní, přesně stanovené a ustálené řády. Z připíjení na bratrství[95]) vyvinula se družstva pijácká, v nichž se scházeli spřátelení »bratří z mokré čtvrti« a ze všeho toho — jak bez násilí se dovtípíme — pochodí víc a více rostoucí náklonnosť ku pijáctví.[96]) Vydávány tiskem žertovné řády o pití a přípitcích;[97]) dokazováno, proč Němci rádi na zdraví si

[94]) Z všelikých dokladů dáme tu místo i jinak charakteristickému líčení hovoru pijanského, Potvorný drak apokal., 1642, 109: »Jejich (pijáků) jest muzika tato: ‚Splň, dopi, připi, douškem, do kapky, pod kroužek, po žejdlíku, půl pinty, po pintě, pořád vůkol, kdo ji ještě neměl? Lej, nalej, dodej. Chyba tu neplatí. Pro zdraví, pro štěstí. Proč nevypiješ? Nuže brzo a dnes, nedrž dlouho, spěšně, druhý již chce, ano žízní'.«

[95]) Podrobně viz H. Linck (resp. J. Henrici), De fraternitate compotatoria, Von der Schmauss-Bruderschaft, Jena, 1736 (dissertace).

[96]) Viz Gervinus (Histor. Schriften, Band VII): Entwurf zu einer Geschichte der Zechkunst, str. 175, 176.

[97]) Anonym, Der vollen Brüder Orden. Dies Büchlein zeigt an, was der wein würke in denen, so in missbrauchen (vyd. asi v polovici století XVI.); Vinc. Obsopaeus, De arte bibendi libri, quibus adiunxit de arte iocandi librum Matthaei Delii, Francofurti, 1582; anonym, Treffliches hohes Lob, ruhm und preiss der trunkenheit, Magdeburg, 1611; Ein Nagel Alter Orden oder nasse Bruderschaft des weingrünen Creutzes durch den Ohrenfesten vollmägigen H. Wohlgemuth Grünwein von Ohngeltshausen, 1621; Marl, Jura poculorum, Jenae, 1669; žertovná dissertace s rozsáhlým čtveračivým názvem: Theses nec non Disputatio ex universa vinosophia, quas in antiquissima ac cerreberrima vinoversitate WeinBierensi humoribus ac venerationi humidissimi, liquidissimi, bibalissimi, effusissimi omnibusque humentibus titulis perfundendissimi Domini Biberii, comitis palatini in Trinckhausen, liberi baronis de Sauffaus etc. humendissimi dicatas sub eiusdem stillantibus fluentissimisque auspiciis

zavdávají, učeně sestavenou knížkou.[98]) Marně toužili mravokárci a vrchnosť světská i duchovní na šířící se zlořád — opilství. Vydávány proti němu nábožné traktáty[99]) i přísné zápovědi; líčeny ve výstražných historkách,[100]) co všechno jest zakoušeti těm, kdož na pijanství se vydali. Šebest. Franck v knize, vydané roku 1537 také po česku od Jana Petříka z Benešova, obšírně dovozuje, jak hroznym hříchem je opilství. Podobně dokazuje Matth. Friederich[1]) a jiní, z nichž zejména vyniká hlubokou učeností a theologickými vývody kniha Ch. Scrivera.[2]) Vše dělo se s nepořízenou. Vhodně řečeno v českém vydání knihy Franckovy, list D 2: »Avšak již to připíjení a zlojactví několikrát v Němcích se staviti pokusili; kudy to přichází, že sou nic neprovedli? Poslyš, povím toho příčinu: neb ti, kteří zápovědi ustavují, první sou, kteří je sami ruší . . . Musili by se všichni znova

---

solemni dispotationi proposuit praeside ad manum refferendo, reptiligioso, exvinio, noctissimo ac perspeicacissimo domino Vitruvio Flasch Weinfurtiensi, sacharorum cantarorum et vinosophiae profusore ordinario et actuali, ad manum refferendus, reptiligiosus, noctissimus ac liquidissimus crater Vinandus Biera Windelicus, Trinckhausen (nově vyd. r. 1860); Multibibus Blasius »Jus potandi oder deutsches Zechrecht«, 1616, vyd. znova r. 1878 v Heilbronnu od M. Oberbreyera.

[98]) Janeser Potorianus, Philosophia salustiana (warumb die Teutschen so gerne salus sprechen), 1664.

[99]) Von dem grewlichen laster der trunckenheit, so in diesen letzten zeiten aufkommen, 1521. Srv. Wimpheling, De generibus ebriosorum et ebrietate vitanda, 1557; Egid. Albertinus, De conviviis et compotationibus, München, 1599.

[100]) V král. knih. berlínské mezi »létacími listy« (Flugschrift) našel jsem: »Ein Sendtbrief . . . von einer warhafftigen und erschröcklichen Historien, wie der Teuffel an der behemischen grentz fünff trunckenbold habe umbbracht«, 1551.

[1]) Wider den Saufteufel, vyd. 1522 a častěji potom.

[2]) Theologisches Bedencken über die Fragen: Ob und wie weit es einem Christen zugelassen sei, bei einer guten Gesellschaft sich mit dem Truncke zu ergetzen? Und ob's schlechter dings eine Todt-Sünde sei, einen Rausch zu trincken?, Helmstädt, 1686.

zroditi a jinou hlavu na se vstaviti, nébrž musil by i svět jiný býti a to s těžkem bude. Protož jse toho bojím, že toho žádný nezahájí, nevypleje, leč soudný den!«

Připíjení jakožto zdroj všeho opilství bylo nejvíce tepáno od německých mravokárců. Vážné hlasy ozývaly se proti zhoubným přípitkům.[3]) Ba snažil se Hanuš ze Švorcperka (Johann von Schwarzenberg) ve zvláštním spisku německém,[4]) vydaném roku 1538 po česku překladem Hynka Krabice z Veitmile, dokázati císaři Maximilianovi I., jaká to ohavnosť připíjení a jak potřeba vyhlazovati ji na dvoře císařském i mezi prostými poddanými. Čti, který chceš, mravokárný spis německý z doby, o níž píšeme, kteroukoli postillu, pročítej usnesení sněmovní — a všude čteš stereotypní již a unavující stesky, jak opilství a zvláště připíjení v Němcích se rozmohly.

Rozepsali jsme se poněkud šíře, chtíce tu stěsnati na vysvětlenou poměrů českých nejdůležitější aspoň věci a literaturu, aby se čtenář nikterak nedivil, proč a odkud se z čista jasna nabralo ve století XVI. tolik nářku a tolik výčitek, že mnozí přemnozí Čechové oddávají se nemírnému pití. Jen z domácích českých poměrů neuměl by toho vysvětliti. Proto jsme se tu řídili přední zásadou studia kulturně-historického: pokud se shoduje s pravdou, přirozeně vykládati z kulturních poměrův u národů jiných příbuzné zjevy domácí a zase naopak. Tak přispěje nezbytná známosť cizích

---

[3]) Srv. spis vydaný roku 1523 v Bamberku: Vom Zutrinken, Neue Laster- und Missbrauch, die erfolgen aus dem schändlichen Zutrinken, damit jetzt ganz teutsch Nation befleckt und veracht ist. Více Richter, Trinklust der Deutschen, l. c., 386. Srv. dissertaci Schrötterovu, De immoderata adbibendi consuetudine, 1715.

[4]) Sendbrief der Stände der Hölle an die Zutrinker. Srv. Schultze, Gesch. Weins, l. c., 154, 155.

poměrů na objasněnou těch kterých poměrů domácích. Po oklice, které jsme se tedy vyhnouti nemohli, přicházíme do Čech. Mravokárci staročeští přeháněli — jako všude jinde — ale z jejich výčitek a z přísných ustanovení sněmovních, opět a opět obnovovaných [5]) jistě vysvítá, že pro nic za nic nehorlili. Uznal-li Petřík z Benešova a Hynek Krabice z Veitmile brzy po vydání německých spisů proti pijanství po česku je upraviti a vydati (srv. nahoře), hemží-li se po literatuře staročeské století XVI. a XVII. plno steskú na opilství: snadno čtoucí přisvědčí, že nemírné pití ze sousedstva, od Němců, se všemi zhoubnými účiny neodolatelně se rozmáhalo po Čechách. Pijanství toto bylo podporováno tehdejším blahobytem, jímž Čechy hlavně ve druhé polovici století XVI. oplývaly. Netřeba slov šířiti o rozkvětu tehdejšího pivovarnictví českého. Česká piva bývala nade všecka jiná vyhlášena. Zavedlo by nás daleko od věci, abychom se tu dovolávali četných svědectví. O tom jindy a jinde povíme. Jen na důkaz, jaké oblibě se těšilo pivovarnictví v Čechách, zmiňujeme se o zvláštní knížce, věnované panu Vilémovi z Rožmberka a sepsané od Tadeáše Hájka z Hájku, kdež známý tento protomedikus země české vylíčil dějiny piva a pak se obírá

[5]) Srv. Sněm z r. 1526 (Sněmy I. 44): »Což se pití a ožírání hanebného a jiných rozpustilostí a zjevných hříchuo proti pánu Bohu dotýče, na tom sme se svolili: abychom ze všech stavuo buď čeledi neb poddaným i jiným lidem žádný toho netrpěli, poněvadž jest věc dobrým činiti nenáležitá a nepoctivá a před pánem Bohem i přede všemi ohyzdná«. Sněm z r. 1545 (I. 611): »Což se pak nemírného a zbytečného pití a ožírání dotýče, poněvadž svrchu oznámenými a předešlými sněmy za hanebnost položeno a zapsáno jest, to aby ode všech stavuov skutečně drženo a zachováno bylo a takového pití a ožírání více se nedělo; tolikéž při lidech a poddaných aby to opatřeno a dokonce přetrženo bylo, tak aby takové svolení a dobrý a chvalitebný skutek, poněvadž deskami zemskými zapsán a od nás svolen jest, v své stálosti držán a zachován byl.«

s podivuhodnou důkladností výrobou piva rozmanitého druhu a jeho významu pro zdraví lidské, dotýkaje se s pochvalou znamenitých piv českých.[6]) Zajímavý tento literární zjev pojistil svému původci čestné místo v staré literatuře odborné a bezděky dokazuje, že pivovarnictví české zkvétalo tenkráte, uznává-li ctihodný a učený pan Tad. Hájek za potřebu celý spis o něm vydati. Měli Čechové příležitosť napiti se kromě vína piva dobrého a napiti se ho při hojné výrobě tehdejší dosyta. Kdož na domácím nápoji přestati nechtěli, pořizovali si k němu drahým nákladem rozmanitá pití z ciziny. Tak se pilo v Čechách dost a dost. Výčitek jakýchkoli opakovati tuto nechceme. Modernímu čtenáři byly by snad pro neuhlazená úsloví starodávná četbou rozvláčnou a nezábavnou. Podobně tu nepoložíme dlouhého usnesení českého sněmu z roku 1556 i pozdějších, v němž se určují se všemi podrobnostmi pokuty těm, kdož sobě druh druhu »o plnou nebo polovici připíjí a kdo ji od něho přijme a splní.«[7]) Popíšeme jen řády u připíjení, jak se ustálily podle německého mravu v Čechách. Zařaďujeme sem řády ty proto, že to bylo opravdu požadavkem slušného chování, aby ten, komu připíjeno, ať již způsobem jakýmkoli (bude o tom hned

---

[6]) De cerevisia eiusque conficiendi ratione, natura, viribus et facultate opusculum. Authore Thad. Hajecio ab Hayck, Francofurdi, 1585.

[7]) Je zajímavé, že »prosil císař knížat, aby mu slíbili rukou dáním, že se nechtějí užírati ani připíjeti plné ani polovice, dokudž ten sněm (v Praze) trvati bude«, Březan, Petr Vok, 15, 16, rok 1559. Podiví se čtenář, přidáme-li k této zprávě výpisek z listu Zdeňka Mezeřičského panu Václavovi ze Švamberka z téhož roku v archivě Třeboňském (Fam. Švamberk, 23): ».... že jest pán Buoh pana Jana bratra vašeho z tohoto světa pojíti ráčil, jemu smrti a Vám zármutku nepřeji. Pán Buoh duši jeho milostiv bejti rač. Vobávám se, že jest sebou sám vinen; neb jest v Praze vo sněmu příliš velmi a ústavně pil — a tak nám to bídný pití nic dobrého nepřináší i jedný životův našich ukrácení.«

psáno), věděl, jak si vésti, ač-li nechtěl nezdvořácky druha či kohokoli jiného uraziti. Nasvědčuje tomu Štelcar Želetavský,[8]) vyčítaje svým vrstevníkům, že »z velikých nádob sobě připíjejí, obzvláštní právo v tom zachovávajíce...«. Řády »práva« tohoto zněly asi v ten rozum:

1. Pívali na přivítanou »vilkum«[9]) ze sklenice, obyčejně veliké, nebo poháru velikého — i tyto bývaly nazvány »vilkum« — tímto řádem: Druh zdvihl sklenici nebo pohár a zvolal na příchozího druha: »Připíjímť« nebo »Připímť!«;[10]) někdy k tomu dodal otázku, zda druh chce »splniti«. Ten, chtěl-li si vésti slušně, chutě sliboval, že »splní«, a vypil, jak mu nabízeno, buď celou nebo polovici. Podle líčení Hosiova[11]) mívají prý sklenici nebo stříbrnici hodně velikou, do níž se vejdou tři nebo více pinet, nazvanou »vilikhum« nebo »vilkum«:

»Když se trefí přespolní host,
té sklenice nebude prost,
leč ji plničkou vypije;
mnohý po ní hned utone.
Kdož se před tím pokrývá,
ten za troupa držán bývá;
ale to jest dobrý dvořák,
který se k ní zachová tak,
aby ji do dna vysušil,
truňkem přátelstva nerušil.«[12])

---

[8]) Kniha duchovní, vyd. 1588, l. H5. Srv. Potvorný drak apokal., vyd. 1642, l. J4: »a co jest tu (při připíjení) mnoho křtaltů«; l. c., 132: »Těžce kdo může vypraviti, jaký se při tom připíjení způsob i obyčej nařizuje...«

[9]) Slovo (willkommen) hlásá samo sebou německý původ zvyku.

[10]) Srv. Han. ze Švorcperka Instrukcí, l. c., l. a2: »Připijímť, příteli, vilkum tento!« — V divadle »Sedlský masopust« (vyd. J. Jireček), 147: »... Vávro, připímť! Smíš-li mi ten korbel splnit?« — »Pí, muoj Valento, však shledáš a žeť splním, vskutku seznáš.« Tak jinde často.

[11]) Rozmlouvání Petra se Pánem, vyd. 1585, l. C.

[12]) Srv. Potv. drak apokal., l. c. 142, 143: »Jak přítel uzří přítele, hned jako by dostal pak pitele: ‚Wilkum — zdráv, spolu

2. Jindy připíjeno pro zdraví a štěstí.[13]) — V Instrukcí Hanuše z Švorcperka, již citovaném (exemplář pod sign. 54 B 132 v universitní knihovně pražské) připsán pozdější rukou na listě H 2 tento řád, jak dlužno pro zdraví píti: »Komus připil, tomu dodej a na to mu ruky podej: Nuž píme, nedlíme, veseli buďme — a spolu ter repete neb quater (opakuj třikrát neb čtyřikrát). Po napití musí řícti: Veselí buďme! Jestli náležitě nevysloví, tak hned základ aneb pokutu složí.«

Že staří pívali »pro zdraví«, až — jak říkávali — »rozumy v konvici zapomněli« a zdraví pozbyli, dějí se často nářky.

3. Zajímavou zprávu poznamenal neznámý autor německý v knížce o obyčeji pijáckém »Nagel-Probe«. Líčí, jak Němci, Angličané a jiní národové po přípitku obrátí sklenici a poslední krapet, kapku opatrně vezmou na nehet a oblíznou. Skladatel vypráví mezi jiným, že v Čechách a na Moravě na své cestě poznal v Praze a v Brně zvláštní připíjení »z lásky«. Uvozuje zko-

---

i pijan buď. Jakou chceš? — Strejchovanou, plnou neb vrchovatou?«. — Tom. Rešel, Kniha Jez. Siracha, 1561, list Mm, Mm 2: »... Aniž dobrého přítele jak jináč přivítati umějí, aniž jim jináč vzáctným hostem bude, než ažť vypije na přivítanou willikhum, sklenici nebo stříbrnici vína, do kteréž několik žejdlíkuov vína se vleje, ješto by se tím jich deset aneb patnáct poctivě poděliti mohlo.« Doslovně opakuje Václav Dobřenský ve skladbě »Věník fíkový t. j. Zastření aneb výmluva všelikého opilce, zastávajícího ožralství své«, 1585 (rukop. univ. knih. pr., sign. 17g 28, l. 14b). — Jiří Tesák Mošovský, Collis vinearius, 1611, l. a 8: »Strojí-li kdo jaký panket neb dobrou vůli, nemůž jináč seznámen býti a dobré přátelství se potvrditi, leč jeden druhému vilkum neb nějaký koflík vína, do něhož se několik žejdlíkův vlije, splní a vypije.« — Vít Jakeš Přerovský, Knížka o povětří země české, 1613, l. D: »Nadto jiný bližního a přítele svého známého nejprve dostanouce k sobě, chtěje k němu svou přívětivost zvláštní dokázati, týž velikým trunkem podávaje (jakž říkají) Wilkhum, chce bližního uctíti, jeho do němoty, do nepaměti opojí, napojí.«

[13]) Potvorný drak, l c., 109.

molený začátek pořekadla při tom. Je prý to starodávný obyčej. Vyprávěli mu v Čechách, že toto připíjení na přátelství, bratrství — či jak píše — »z lásky« děje se ode dávna. Kdož si chtěli osvědčiti vzájemnou důvěru a slíbiti vespolnou lásku, podali a ovinuli si druh druhu ruce a přípitkem lásku si utvrzovali.[14])

4. Ustanovena byla míra, až pokud každý měl se napiti. Kdo tolik nevypil, zrušil závazek vzájemný, prohrál. Tomu svědčí zápis v Potv. Draku (l. c. 131). Když jest po jídle, »tu se kredencí zanášejí, tu napřed půlloketní sklenice jako válečný nástroj. Aby se pak bez míry býti nezdálo, jistá se míra ukazuje — pod závazkem a uvázáním.« Z dalších slov patrno, že to byl jakýsi závod; zvítězil, kdo statně míry dodržel.

5. Připíjeno o sázku, »o základ«, kdo vypije více. Píše Ben. Bavorinský z Vlčího pole,[15]) že se dvořané vydali »v pití vo plné neb v polovice. A již rytířštějšího kusu takměř nemají, než kdož víc vína neb piva vypí.« Považovali za mrav dvorský, rytířský, kdo v sázce vypil víc než jiný. »Ten, kdo čtyry, pět, šest jiných opil, za člověka rytířského

[14]) Dissertatio de supernaculo Angloium, Germanis von der Nagel-Probe, quo etiam utantur aliae nationes Europae, 1714, str. 9: »Ipsi mihi Bohemiam peragranti Pragae et Brumae a viris summis pro certo narratum est, rythmum illum: Zdlaske to laske etc., quem Bohemi et Moravi in circumpotationibus adhuc hodie adhibere solent, ab antiquissimis huius regni incolis se derivare originemque debere turbulentis istis temporibus, quibus Bohemorum maiores fidem reciprocam et mutuum amorem, utpote qui dictis verbis exprimitur, quavis fere occasione porrectis sibi invicem ac complicatis manibus poculoque interveniente, sibi polliceri necesse indicabant.« (Exemplář král. knihovny v Berlíně.)

[15]) Kniha o pravém nábož., 1543, l. 27, 28.

držán byl,« [16]) či podle stesku Štelcara Želetavského,[17]) kdo při podobném připíjení zvítězí, »ten pochvaly ze hříchu dochází.«

V týž rozum nabádá rozmarná píseň z r. 1546 (Sedláček, Hrady, V. 189):

»Kdo chce dobrým býti,
musí čistě píti,
nikde nic nemíti,
vesele se napiti,
o p l n ú i o p o l ó v k u
vodvaž se pohlavku.
Korbel ve čtyři pinty —
to čisté rekovství!«

Nám zase nejde o to, že mrav vylíčený sváděl ku pití nemírnému a že mravokárci opět tuze toužili na své vrstevníky; jen pověděti jsme chtěli, že ten, kdo chtěl vyhověti požadavkům domnělé slušnosti tehdejší, nesměl se mnoho zpěčovati a nabízeného poháru nepřijmouti, aby tím druhů při hodokvase neurazil a na sebe nauvalil podezření, že je sláb, že mnoho nesnese.[18])

6. Bývalo i to společenským obyčejem, že h r á v a l i k o s t k a m i, kdo bude píti:

»Okolo stolu sedící
vezmou nějakou sklenici;

[16]) Lamentací země moravské, 1605, l. 23b. Srv. S. Valecia Kázání krátká, 1614, l. c7: »Kdo čistě mnoho píti a vypiti může, ten slavným bývá«; Potvorný drak, l. c., 38: »Jest již dvorská ctnost a čistý skutek rytířský v í n o d u s e m býti a dovozováním toho rytířského kusu hoden na rytířstvo pasován býti, ježto jak živ žádného nepřítele krom při cechu a za stolem neviděl.«

[17]) Kniha Duch., l. c., l. H. 5.

[18]) Potvorný drak, l. c., 138, 139: »Pěkná zástěra, podstatná vejmluva vínodusův mluvících: ‚Mám-li vysmíván býti? společnosti pozbyti? Z tovaryšstva přátel vyloučen budu, nezachovám se svým, k hanbě přijdu. Lépe nětco k vůli jiným učiniti, nežli takové bratrstvo na se a proti sobě zdrážditi'«. Srv. přípis v Hanuše ze Švorcperka Instrukcí (v univ. knih. pr., l. c.): »Ožralec aneb nedopitec přísloví praví málo pijícímu: ‚Nehřej pivo; pí aneb dej dál, aby někdo l e p š í pil, n e ž l i t y . . .'«

vloží jednu kostku do ní,
pořád ní třesou a zvoní.
Komu sedne žíž (franc. six, 6) neb pět ok,
tomu nalejí plnou vskok.
Kolikžkoli těch ok sedne,
neodpustí ani jedné;
tolik sklenic musí píti,
aneb dobře zerván býti.«[19])

7. Ze společenských přípitků zasluhuje dále zmínky tento: Někdo »množství konviček na pase okolo sebe zvěšeje a je pláštěm přioděje, jednu tolko v ruce drží«. Přistoupí k některému nezkušenému druhu a chce prý mu »pocty činiti« ...: »Dobrý muži, připijímť piva, což ho mám, aby mi potom splnil sám.« Tento vida jen jednu konvici, netuší zrady a ochotně přisvědčí: »I jáť vypím plničkou.« A tak což těch konviček onen šibalský druh má, všecky dá ubožákovi píti. »Ač mu to bude i nevděk, však je musí píti bezděk.« (Hosius, l. c.) Chtěl, jak se sluší, přijmouti poctu; zatím však byl od čtveračivého soudruha ošálen.

8. Ku předchozímu druhu přípitků druží se »truňk kočičí«, opět společenská zábava. Tak připíjeno nováčkovi, jenž zavítal mezi bratry z mokré čtvrti, neznaje všech jejich řádů při pití. Zdvihnou korbel a řeknou mu s úsměvem: »Bratře, připímť truňk kočičí!« ... Netuše čtveračivosti jejich, odpoví: »Bodej zdráv pil!« V tom vchrstnou mu pivo do tváře, mezi oči a tak se smíchem nadobro jej pokropí (l. c., list D 4, 5).

Tím asi jsou naznačeny druhy společenských řádů při pití u starých Čechů. Kdož po hodokvasech chodili, bylo jim znáti tyto přípitky, aby nebyli zahanbeni od někoho snad zkušenějšího, pokud se týče řádů při hostině.

---

[19]) Konrad Hosius, Rozmlouv. Petra se Pánem, 1585, l. c, c2.

9. Na rozchodnou zavdávali si staří dlouhými, řádnými doušky naposled a přípitek ten slul vtipně »truňk sv. Jana Dliana« (od slovesa dlíti).[20]) Vykládá Štelcar Želetavský,[21]) že pohané, »když bylo po jídle, dříve než od stolu vstali, ... ten poslední truňk ve jméno sv. Jana Dliana (jakž my říkáme) píjeli«. Shodně píše Leander Rvačovský:[22]) »Poslední truňk ve jméno sv. Jana Dliána (jakž říkáme) pijeme«. A souhlasně Tomáš Rešel Hradecký vtipkuje práče, že »umějí truňk sv. Jana Dlijana připiti a potom kordinou hlavu požehnati«.[23])

Svědectví těchto tří spisovatelů, jejichž mluva oplývá úslovími, vzatými z řeči obecného lidu, potvrzují bezpečně, že závěrečné pití na počesť »sv. Jana Dliana« bylo rozšířeným zvykem staročeským ve století XVI.

Na konec ještě poznámku o slušném obyčeji prý francouzském podle zprávy Havlíka z Varvažova (l. c., 350, 351): »Francouzové, aby jim víno z oust nevonělo, mají obyčej, po posledním truňku vína kus chleba sníst«. V českých řádech slušného chování neděje se o tomto obyčeji zmínka.

§ 13. Ve století XVII. a na začátku století XVIII. byly řády slušného chování víc a více zdokonalovány; vyspěly — zváště ve Francii — v pověstné, titěrné a duchamorné zdvořilůstky s předpisy zevrubnými, z nichž nebylo možná se uchýliti na pravo, ani na levo. Hodokvasy byly strojeny s nádherou dříve nevídanou a bylo

---

[20]) O původu tohoto zvyku Staroč. výr. obyčeje, 274.
[21]) Kniha Duch., l. B8, C.
[22]) Masopust, 1580, l. g2.
[23]) J. Jireček, ČČMus. 1864, 27.

potřeba, aby hodovník dobře znal pravidla slušnosti a obvyklé obřady. Snadno se mohl dopustiti chyby, když na stůl nosili jídla, skvostně a podivně upravená, a s nimi rozmanité okrasy jen pro podívanou. Bylo tu třeba opatrnosti při jídle a ve všem chování, aby se hodující nezmýlil a tak neprojevil, jak je nezkušený, pokud se týče uhlazených mravů. Čtoucí v knize Gocleniově [24]) nebo u v. Rohra [25]) diví se, jak bohatě a ozdobně hodokvasy bývaly chystány. Jen pro okrasu vedle všech drahých a řemeslně vyrobených jídel byly postaveny na stůl spousty věcí, upravených jednak z cukru, jednak z vosku. Znázorňovány tu vhodné události dějepisné, vše do detailů provedeno. Často i žerty s tím spojovány. Podle popisu v. Rohrova na př. přinesena veliká paštika a když ji rozřízli, vyskočil trpaslík a vážené společnosti báseň přednášel, nebo blahopřál a pod. Jindy z okrášleného vodometu řinula se voda růžová nebo jiná voda vonná a vedle z umělých pahrbků kouřila se příjemná vůně a plamínky vyšlehovaly jako ze sopky. Nechceme do dalších podrobností zacházeti [26]). Předchozí budiž jen vysvětlením všech podobných zjevů v Čechách.

Snadno porozumí čtenář, že ze sousedstva obyčeje vypsané mohly se vlouditi a vloudily se i do vlasti naší. Jako všude jinde, tak i v Čechách pověstné a a charakteristické heslo tehdejší doby »à la mode« stalo se oblíbeným, hlavně ve druhé polovici století XVII. a na začátku století XVIII.

Nahoře již položeny byly stesky českých mravokárců, že hodokvasy po cizinsku jsou vystrojovány.

---

[24]) De luxu convivali nostri saeculi, Lichae, 1604.

[25]) Ceremonielwissenschaft, l. c., 101 ad.

[26]) Viz také Weber, Gastronom. Studien, l. c., 230, 231; Kudriafská, Historische Küche, l. c., 296—300.

Jako v sousedstvu, tak i u nás dávali mezi jídla věci jen pro podívanou — nešvarně nazvané »šauesen«. Tomu svědčí zápis v účtech důchodního písaře v archivu Jindřichohradeckém (sign. VI. R) na sklonku stol. XVI. Z Jindřichova Hradce poslali do Velsu pro kuchaře, aby při veselí »šauesen dělal«. Že to bylo upraveno z vosku, víme z jiného zápisu týchž účtů. Dáno totiž »Lazarovi židovi za 37¼ libry vosku žlutého, který jest na šauesen k veselí svadebnímu panny šlechtičny dal, po 7½ gr.« Tamtéž zapsán plat »za všelijaké věci voskové, které se po jídle na stůl staví«, 3 kopy. Jídla skvostně byla ozdobována. S podivením čteme v týchž účtech, že r. 1606 dáno »malíři od pozlacování paštik a huspenin pro hosti« 1 kopa 42 gr. 6 den. a r. 1644 malíři »od malování paštik k veselí Jiříka Mařana 2 fl.«

Jako bylo v Jindřichově Hradci, tak aneb podobně jistě bývalo i v jiných domácnostech šlechtických a u boháčů.

S nádherou při hodokvasech přirozeně se zvýšily i ve vlasti naší požadavky uhlazeného chování při jídle všech divných i skvostných pokrmů. Cizí řády vůbec šířily se v Čechách zvláště v osudných dobách pobělohorských, kdy nová šlechta, cizí, a jiní nově příchozí cizinci tvořili bohatší a šťastnější část obyvatelstva v Čechách, a kdy po nich pitvořili se bohužel i šlechtici domácí v řeči a mravech. Nebudeme tu opakovati stesky Dačického, Balbínovy a jiných vlastimilů. Z vrstev vyšších pronikaly nově zaváděné mravy do vrstev nižších, mezi prostý lid, a nediv se potom nikdo, zaslechneš li z úst mravokárců na kazatelně trpké a nezvyklé poznámky o »galanizírování«, že se mnohý pachtí, aby slul »galanthumo«, aby dělal tomu, druhému, třetímu »reverencí«, to

že největší sláva, to věc »gavalířská«[27]) a pod. — Mrav francouzský býval tehda vzorem a řády slušného chování po rozumu francouzském šířily se jakožto pravidlo i do zemí jiných. Původu francouzského je také spis Libertinův »De educatione iuventutis, t. j. mravné a správné jednání o mládeže cvičení a vychování, v kterémžto skrze napověď a odpověď se dokazuje, co mládencům ctnostným přináleží a je okrašluje«, vydaný v Praze r. 1715. Z francíny byl přeložen do řečí jiných i do češtiny, ale — jak z českého názvu vysvítá — přeložen po česku volně. Dí překladatel, že v knize líčen návod ku počestným mravům mládeže, líčeno mravné jednání, »nyní k obecnímu prospěchu všech mravům náchylných Čechův na česko přeložené, rozmnožené a předložené«. Hojná pořekadla staročeská, v knize roztroušená, svědčí témuž.

Řády o slušném chování při jídle a pití jsou tu podány obšírně a tak zevrubně, že skoro o každé maličkosti je řeč. Proto stať tato bude ze všech nejdelší. Málo čeho pomineme. Jestiť kniha, tuším, nyní dosti vzácnou.

* * *

Před jídlem a po jídle dlužno se modliti. Libertin píše o chování při modlitbě před jídlem a po jídle v ten rozum: »Jestliže (mladík) na hlavě čepičku měl, má takovou smeknouti, ruce sepjaté držeti, po modlení ale s hlavou poklonu tomu, který vedle něho stojí, udělati, řkouce: »Pán Bůh rač požehnat,«[28])

[27]) Veselý, Kázání, 1724, I. 165.

[28]) Tak zněl obyčejný staročeský pozdrav při jídle. Srv. Komenský, Labyrint, XXV. 4.: »... čtvrtý se na mne udeří, proč ‚Rač Bůh žehnat' neříkám?«

k panu hospodáři ale jíti a za oběd neb večeři uctivě poděkovati (l. e 2, 3).

Po modlitbě zasedají hosté ke stolu. Mladíkovi jest čekati a sednouti si až na místo poslední. »Sluší-li, aby mladý člověk po vykonaném modlení se hned k stolu posadil? Nikoliv, než má čekati, až ho hospodář domu pobídne a místo, které mu patří, ukáže, a na takové ho uvede . . .[29])

Co má dělati, když k stolu přisedá? Má hlavu všem hostům nakloniti a je pozdraviti.

Kdy má hlavu krejti při stole (jestli obyčej místa je)? Až všickni vyššího stavu na hlavu dali.

Jak má seděti? Zrovna, ne jakoby hrb měl, neb jakoby na druhého padnouti chtěl, se nakloniti.

Čeho sice se má varovati? Aby ruce daleko na stůl nedal, aneb se na ně nepodepřel a druhému nepřekážel, aby s lžicí, talířem neb cokoliv před sebou má, žádný hřmot nedělal« (l. e3).

O mytí rukou před jídlem a po jídle bylo již několikráte v návodech předchozích psáno. Bývalo pravidelným obyčejem za starých časů, jsouc lékaři odporučováno. Škola Salernitánská takto radila[30]): »Mytí rukou po jídle hned každý to zachovati hleď. Tenť přináší užitek dvůj, čistí ruce, ostří zrak tvůj. Protož ten vždy obyčej měj, co nejčastěji ruce mej.« Ptá se Libertin, zda dobře ruce mýti? »Sluší-li, aby mladý

---

[29]) Podle Libertina (l. e2) poslední místo bývá u dveří. Obyčeji tomu se vysmívá Veselý (l. c. I. 136): »To pak víme, že nikde nebývá větší kompetencí, jako u stolu, kdo má na prvním aneb nejvyšším místě seděti, kdo na pravé straně, kdo na levé, kdo poslední . . . Ti kteří chtějí míti pokojnou tractací a aby hosti bez competencí a handlů se najedli, dávají okrouhlý stůl, při kterém není žádné první, žádné poslední místo, ale každé místo jest stejné . . . Nicméně i při okrouhlým stole toho vyšetříte, aby ten, kdo vzácnější jest, seděl naproti dveřům!«

[30]) Při Regim. zdraví Hubera z Ríznpachu, vyd. 1587, str. 315.

člověk před a po jídle ruce sobě mejl? To má dělati, neb to dobře k zdraví slouží a čistoty znamení jest.

Když se ale má mýti? Naposled, až všichni jinší se umyli; kdyby mu ale dřívej mědenici obětovali, má se uctivě vymluviti a jinším mědenici podati.

Kdyby podle nejaké osoby vzáctné seděl, má-li s ní stejně své ruce mýti? Ten spůsob je nezběhlicích lidí, ktery málo viděli, co se při takových tabulích a schromážděních zachovává. [31])

Jestli se přihodí, že žádný tu není, který by mu ručník držel a on se mejti chce, co? 1. Nemá dovoliti, aby sedící vedle něho jemu ručník neb mědenici podržel, ale ručník na rameno sobě přehoditi a s pravou rukou na levou vodu líti může. 2. Jestli ale druhým posluhuje, má pozor dáti, aby z vysoka nelil a jiné nepostříkal. 3. Aby mnoho, nebo málo, podle libosti toho, který se meje, na ruce přilíval. 4. Aby mědenici brzo sem, brzo tam nenosil, ale jak osoby podle hodnosti sedějí, postrkoval, neb s nošením by se do nebezpečenství dal, někoho politi« (l. e2). [32])

Po modlitbě a mytí rukou sedá mladík ke stolu. Tu hned na začátku potřeba návodu, aby věděl, co počíti s ubrouskem a neprohřešil se proti mravu slušnému: »Sluší li, aby mladý člověk svůj servit, jak k stolu přisedne, rozundal a před sebe předstřel? Ne,

---

[31]) Srv. l. c3: »Přichází ještě na mysl, co má strany dlaní zachovávati, aby když k vzáctným lidem přijde a jemu voda před stolem aneb po stole se přinese, nemá se míti, neb obyčejně, kde taky dvacet hostí jest, jen tři neb čtyry nejpřednější se mejou.« — Libertin dotýká se na l. c obyčeje ještě jinšího — vyplakování úst po jídle: »Má je (ústa) čistotně zachovati, což se stává, když takové každý ráno, též i po jídle s čistou vodou vyplakovati bude. Co má na pozoru míti, když takové vyplakuje? Aby víc než potřeba je nehrklal, obzvláště jestli jiný přítomný jsou.«

[32]) Při umývání rukou před jídlem byly ustáleny dlouhatánské ceremonie. Viz v. Rohr, Ceremonialwissenschaft, vyd. 1729, 107—109.

má počkati na jinší, neb aspoň s nimi zároveň takový rozundati.[33])

Jak ho má před sebe předstříti? Má jeden konec pod talíř dáti, druhý ale, který naproti tomu je, přes kříž skrze dirku, kde se zapíná, prostrčiti, druhé ale konce křížem jeden na pravou, druhý na levou stranu rozestříti.

K čemu má takový potřebovati? Aby sobě zamastilé prsty,[34]) ústa, lžíci, nože utíral a ne u b r u s (jako sprostáci dělají) k tomu potřeboval a s utíráním zamazal, což jsem častěj od mnohých dělati viděl.

Slušíli, aby s ním tvář neb nos utíral? Nikoliv, neb to proti obyčejným mravům a spůsobu je« (l. e3, 4).

Chystá se k jídlu. Aby slušně si vedl, napomíná několik pravidel všeobecných. než bude podán zevrubný návod o všech věcech ostatních. Třeba tedy na paměti míti: »1. Nemá hltavě jísti, tak aby mu něco zaskočilo, anebo v krku uvízlo, kteréby se musilo hřbetem tlučení z úst vyháněti.[35]) 2. Nemá tolik vzíti na talíř, co by sníst nemohl, obzvláštně, jestli vzáctná jídla jsou. 3. Jestli pět osob a jen čtyry díly na míse jsou, má svůj díl na dva rozděliti anebo říci, že již dobře jídel požíval, a takové vzáctné jídlo v míse nechati, obzvláštně jestli vyššího stavu osoby, než on, s ním stolujou« (l. f, f2). »Když jí, má rty stáhnouti? Nepochybně; sice by se kozám napodobnil, který, když jedí, zuby šklebí« (l. f).

[33]) O u b r o u s k u platilo také následující pravidlo: »Když se někdo od stolu volá, nemá sebou servít neb cokoliv jiného vzíti, ale než vstane, na talíř odložiti, a když se navrátí, bez velkého štercování se posaditi, hlavu nakloniti a jinší pozdraviti.« (l. f7).

[34]) Srv. l. c4: »Jestli takové (prsty) od jídel pomastil, nemá je oblizovati, ale o servit k tomu zřízený utříti.«

[35]) Srv. l. a10, 11: »Při jídle jak má vyhlížeti? Nemá se přecpávati, aby se na jedný straně nafouknutější nezdál, než na druhý.«

O talíři jest věděti mladíkovi několik věcí, aby slušně vésti si mohl při hostině. »Jestli rovně neleží, aby ho napravil. Nemá takový ani hluboko na stole, ani daleko ven přes stůl ležeti nechati.

Co má učiniti, když mu služebník čistej talíř podává? Má takový beze všeho s ním rozmlouvání (že by ho nepotřeboval) vzíti.

Kdyby z přísedících vyššího stavu čistej talíř neměl? Má služebníkovi na tu osobu ukázati, nebo jestli blízko sedí, sám svůj čistej uctivě obětovati.

Čeho se má varovati? 1. Aby spurně čistý talíř nežádal, ale znamení (pozvednouce talíř) dal služebníkovi, že svůj měniti chce. 2. Aby ten talíř, který se mu podal, vzal a neohlídal se, zdaliž čistější kdo má. 3. Když svůj špinavý pryč dává, pozor dáti má, aby o druhého nezavadil a jeho nepomastil, obzvláštně jestli nějaká vomáčka na něm je. 4. Nemá se do něj píchati, neb krájeti, aniž škrabati; to se taky o stole, lžíci, servitu rozumívá« (l. e4, 5).

S vidličkami a lžicí aby si rovně opatrně počínal. Libertin radí v ten rozum: »1. Nemá takové s celou rukou držeti, neb ať tak řeknu, násadu do dlaně zavříti. 2. Ačkoliv zamaštěné nesluší oblízati.

Má-li až k ústám s lžicí neb vidličkami jídlo dávati? Tak jest, neb k tomu ty nádoby jsou a hamba jest obzvláštně vařené jídlo s prsty do úst cpáti, při tom by také přinucen byl takové oblízati, což neuctivost je, aneb o servit čistej utříti a tak ze servitu bílého brzo by se vonucí kuchtickou udělal.

Kde má lžíce a vidličky ležeti? Lžíce u svrchního dílu talíře, vidličky a nůž na pravý straně.« Užívá-li při jídle lžíce, zase potřeba, aby některá pravidla znal: »1. Aby na lžíci mnoho nenabíral, takže by mu na ubrus kapalo. 2. Aby s tako-

vou, když od jednoho jídla pokálená je. žádné druhé nebral. 3. Aby jídlo na lžíci mající nikdy na talíři ležeti nenechal a mluviti začal. 4. Aby ji s hlubokým k talíři a ne k sobě ležeti měl. 5. Aby takovou jestli kdo od něho žádá, než ji podá, skrze služebníka dříve (jestli čistá není) umyti dal. 6. Aby nikdy takovou, když od nějaké černé omáčky pokálená, na ubrus nevložil.

Co dále z strany vidliček? Aby s nima pod talíří kolečka nedělal, nebo dlabal. Aby takové k namáčení a ne k nějakému cinkání a klapání potřeboval. Aby s nima v zubech nedlabal. Aby když jídlo nějaké tranžíruje, neb rozkrajuje, v levé ruce vidličky měl. Aby když je někomu podati chce, ne za špice vzal, ale za dlašky, aneb lépeji na čistotným talíři podal« (I. e5, 6.

O noži potřeba znáti také některá pravidla, aby se neprovinil proti mravům slušným. »Sluší-li, aby se s nožem jídlo bralo neb namáčelo? Nikoliv, neb tak sedláci dělají, který vidliček nemají.

Má-li se nůž v rukouch držeti, když mladý člověk jablko, neb cokoliv takového jí? Nikoliv, než když kus odkrojil, nůž odložiti.

S čím ma nůž mastný neb pokálený utříti, jestli mu servít nedali? Ma svůj čistej šátek vytahnouti a utříti, aneb při jídle s kouskem kůrky chleba . . . Kam se má ta kůrka potom dáti? Na konec talíře, blíž lžice má takovou položiti, a ne pod stůl hoditi, jestli tam pes není, který by takovou (aby lidi po ní nešlapali) neuklidil.« Zde je patrná narážka, jak staří měli chléb v uctivosti. Jiné podobné narážky budou dole položeny. Zatím ještě několik pravidel o noži při jídle: »1. Aby s nožem talíř nesekal anebo s nim pichal. 2. Aby ho, když neji, ne na ostro, ale na plo-

cho ležeti měl. 3. Aby s ním neklepal na ruce, neb kosti, které na talíři má podle spůsobu zamyšlených a v mysli vytržených lidí« (l. e5).

Podává-li jinému jídlo, podá je svou lžicí a svou vidličkou? »Kdyby ale něco od toho jinšímu podati chtěl, má svou lžíci k tomu vzíti? Má, jestli ten, který ho žádá, svou na talíř nepřiložil a jeho čistotná je« (l. e8)... »Když někdo od něho žádá, aby mu předložil z toho jídla, které před sebou má: má ochotně talíř jeho vzíti a podle libosti učiniti, nemá ale své vidličky, neb s čím jídlo bral, na druhého talíři nechati ležeti, jako v té případnosti nezběhlí a zamyšlení dělají« (l. e9).

Z návodů o jednotlivých jídlech třeba znáti především pravidla o polévce. Mladík má jísti »rozumně a povážlivě, pozorovat, aby ji tam nebylo slyšet padat jako do propasti. Uctivě, aby nic na ubrus, talíř neb šaty jeho nekáplo, pročež něco málo má hlavu nakloniti«.

Dána-li jedna mísa polévky pro všechny, ber na talíř buď se zvláštní lžicí, k tomu připravenou, nebo svou, je-li čista.

»Když polívka horká je, má sobě jí na talíři míchati, aby vystydla a nikdy na žádné jídlo nefoukati, neb to nezdvořilost je, obzvláštně, když tak fouká, že mu z lžíce kape.

Kdyby se maně spálil, co tenkrát dělati? Má trpělivý býti a žádný křik nedělati, že se mu co takového přihodilo, sice dostane náhradu, že se každý jeho hlouposti vysměje. Kdyby ale horkou v ústech snésti nemoch, má dělati, jako by si ústa s šátkem utíral, servit předstříti a ji do šátku pustiti.

Čeho se má varovati? 1. Aby ji z lžíce necrkal skrz zuby. 2. Aby tolik nenabíral, aby mu zase na

talíř, s kterého jí, kapalo. 3. Aby když polívku sní, talíř, jestli jiný pohotově, odložil; sice nesluší při stole nikdy bez talíře skrz trvající jídlo seděti, pročež jestli čistý míti nemůže, má svůj, ačkoliv špinavý, před sebou zanechati« (l. e10, 11).

Další pravidla týkají se masa a jíšky čili omáčky. Zase pokynů několik. »Sluší-li, aby mladý člověk do jíšky, která na stole je, v míse namáčel? Nikoliv, ale když sobě maso bere, má taky něco od jíšky vzíti a na talíři svým omáčeti.

Když nejaká jícha, která by mu chutnala, na stole zbyde, má-li ji sobě užiti? Nikoliv, neb by se mu každý vysmál a za nezběhlýho v mravné umělosti měl, obzvláštně kdyby s lžicí, jako polívku jedl.

Když sobě jíšku na talíř ponejprv bere, v jaký spůsob to má dělati? Má talíř lžíci své podstaviti a až k samé míse dáti, aby na ubrus nic nekapalo a ne mísu, kde jícha je, vzíti, a na talíř sobě naliti.«

Kromě toho jest šetřiti mladíkovi při jídle i následujících pravidel o jíšce: »1. Aby na svým talíři větší kousek neomočil, který by do úst strčiti nemohl, tak že by dvakrát do něho kousati musel, anebo po omočení teprva takový přinucen byl rozděliti. 2. Aby lžíci hned od jíchy, jak sobě ji na talíř dal, očistil (jako když poslední lžíci polívky jed) a ne až by na talíři všechno sněd a ubrus s ní dřív pokálel, poněvadž ji pokálenou na něj vložil. 3. Aby přes jednu, neb dvě lžíce jíšky sobě na talíř nikda nevzal. 4. Aby jíškou maso hned nepolil, když ji bere, ale vedle masa dal, tak kdyby jemu jícha nechutnala, aby taky maso pro ni nemusel nechati ležeti« (l. f2, 3).

Zbytků masa na kosti aby nehlodal, neokousal. Toť věc neslušná. Nechť si pamatuje, »aby takové (kosti) do rukouch nebral«, nýbrž je obíral »s nožem,

a co sebrati nemůže, nemá odhrýsti a okousati jako psi dělají«.

Potřeba také věděti, když maso z kostí obere, co s nimi učiniti. K tomu přidána pravidla ještě jiná. »Kam má kosti odložiti, když maso odkrojil? Na přední díl talíře.« Dále jest toho dbáti, »1. Aby z kostí mozek necucal, takže by přes celý stůl slyšen býti mohl. 2. Nemá takové psům pod stůl házeti a rvačku působiti. 3. Nemá takové na talíři roztloukati, ale do servitu dáti a nožem na to jednou nebo dvakráte uhoditi, jestli ale takovou rozštípiti nemůže, nemá dálej klepati, pochoutky hledati, neb to přísedícím protivné je. 4. Nemá kosti řezati, do nich sekati a tak darebně nože kaziti. 5. Když služebník mu talíř podá a kost s předešlého spadla, má takovou z ubrusu vzíti a na ten talíř, který dostal, vložiti« [36]) (l. f2).

Důležité pokyny podává Libertin mladíkovi o tom, co činiti, když sám jídlo bráti si chce, »kdy sluší, aby sobě bral«.

»Nač má pozor dáti, když svobodu má sám sobě bráti? Nemá to chtivě dělati, jakoby všechno najednou sníst chtěl. Nemá sobě nejlepší kousky vybrati, ani ty, který podál, neb na jinšího straně, anebo nejspodnějí leží. Nemá před osobama přednějšíma sobě bráti, ale našich předkův zachovati naučení: ‚Po starších!‘ t. j. hodnějších, neb přednějších osobách. Nemá přes mísu, která před ním stojí, do jinší sahati, takže by tam o jídlo z rukávem, neb jakkoliv zavadil, nebo jemu tam z toho jídla, které bere, něco upadlo.

[36]) Jinde se ptá Libertin (l. e9). »Když na jídle, které předložiti chce, popel se nachází, má-li ho odfouknouti? Ne, neb to by mnohým nechuť dělalo, ale má dřív nůž o servit utříti a takový neřád odstraniti.«

Má-li najednou, co sluší, neb co snísti chce, vzíti? Tak jest, obzvláštně jestli tolik dílů se dalo, co hosti, neb by neuctivost byla, aby kus po kusu v míse krájel a v ní vždycky vězel.« Kromě toho dbej i jiných slušných mravů: »Aby v míse neškrabal, že by desátý, který od něho sedí, slyšeti mohl. Aby skrz braní jídla žádnému nepřekážel, mínějí s nepozorným braním něco převrhl. Aby nic neupustil na ubrus, pročež talíř blíž mísy dáti má« (l. e8).

»Sluší, aby jídlo, které sobě na talíř vzal, když mu nechutná, zase do mísy dal? Nikoliv, ale má takové na talíři ležet nechati.

Když něco do úst vzal, co mu nechutná, co má dělati? Má levou rukou ústa předstříti servítem a skrytě, aby žádný neznamenal, takové jídlo pod stůl pustiti, anebo do svého šátku svinouti a podle příležitosti pod stůl vytřásti« (l. f).

Jiná je otázka, vzal-li by si rád mladík jídlo, které mu chutná, co tu počíti? »Kdyby člověk od jistého jídla něco chtěl míti, jak se má chovati? Sluší-li, aby mladý člověk, když při stole sedí, od pána domu nějaké jídlo žádal? Ne, ale má strpení míti, on dobře na něho, až vzáctnější odbyde, pamatovati bude, poněvadž ho ctíti chce.

Když něco obzvláštního na stůl přijde, má-li dáti na sobě znáti, že by od toho rád částku měl? Ne — neb tudy by se prozradil, že žádosti své přemocti nemůže.

Má-li říci: »Já od toho nerad jím, já na to nedbám«[37]) — nebo: »Pane, já nic peprného neb kyse-

[37]) Srv. l. e10: »Má-li říci: ‚Má huba je šelma, ona dobře ví, které kousky dobrý jsou' — a jinší za svědky bráti? Ne, neb by ho každý za hloupýho a člověka toliko v žraní zběhlého měl.«

močiti chce, kousek sobě ukrojil. Aby jestli spodní kůrku strouhá, na zem mouku nestrouhal, ale na přední díl talíře« (l. e 12).

»Je-li obyčej s chlebem talíř utírati? Nikoliv, to dělat nemá, obzvláštně mezi zprostýma, neb oni z toho pohoršení mají, že z chleba hadr dělá. Dále taky to nesluší dělati na tom místě, kde po každým jídle talíře se dávají, neb by to darebné kanhání a mazání bylo.

Co má učiniti, kde čisté talíře se nedávají a on svůj zamastlý má? Než jídlo jiné veme, může to nožem ustraniti, neb nějaký kousek kůrky k otírání potřebovati a s ní psa uctiti« (l. e 4).

Staří Čechové čítali mezi počestné mravy obyčej, *uctivě si vésti s chlebem*. Obyčej ten, téměř všude jinde rozšířený,[41]) vysvítá z předchozích narážek Libertinových, že nesluší se házeti kůrku pod stůl, »aby lidi po ní šlapali«, že prostí mají z toho pohoršení, kdo »z chleba hadr dělá«. O úctě podobné píše již Bílejovský:[42]) »Ano člověk počestný tu suchú kůrku chleba na zemi uhlédaje, netoliko nešlepí na ni, ale i sehna se zdvihne, ba i políbí a položí příhodně jako dar od Pána Boha ač tělesné živnosti.« Obyčej udržuje se všemi jinými podnes.[43])

[41]) Srv. Fr. Staub, Das Brot im Spiegel schweizer-deutscher Volkssprache und Sitte, Leipzig, 1868, 32; celou řadu obyčejů takových sebral G. Husson v knize Histoire du pain à toutes les époques et chez tous les peuples, Tours, 1887, 47 a. d.

[42]) Kronika česká, 1537, 68. Srv. Anhorn, Magiologia, vyd. 1674, 147: »Abergläub. Leut' haltens für ein gross Unglück . . . , wann einen bissen Speiss aus dem Maul, oder Brot nider den Tisch fallen lasset und das wiederumb aufgehobene Brot nicht auf alte heidnische Pythagorische Weise mit diesen Worten: ‚O du heiliges Brot' — küsset.«

[43]) »Upadne-li bochník na zemi, zvednou jej, žehnají křížem a znesvěcení s něho stírají. Podobně komu při jídle upadne kousek

Co o soli potřeba věděti, aby chování mladíkovo mohlo býti nazváno slušné? Opět několik pravidel: »Má pozor dáti, aby nůž, s kterým sůl bráti chce, mastný nebyl. Sluší-li, aby to, co vosoliti chce, v slánce omočil? Ne, neb ten spůsob ošklivý a selský je. Ne s prstma, ale špicí nože a potom takovou na konec talíře vedle lžíce na pravou stranu položiti.

Má li někomu podati, neb pobízeti, aby sobě sůl vzal? Jestli by znamenal, že by takové druhý žádostiv byl, což sezná, jestli ten, který něco tučného jísti chce, sem a tam se ohlíží . . . »Líbí se pánu osoliti, někteří rádi solené jedí« — a sůl slankou, aby sobě vzal, co chce, podati.«

Napomíná dále Libertin mravného mladíka: »1. Aby více soli na talíř nevzal, než co by potřebovati chtěl. 2. Jestli mu jaká zbude, nemá ji zase do slánky navrátiti. 3. Nemá jídla v míse přisolovati, ale sobě na svým talíři. 4. Aby, když sůl bere, opatrně vzal, aby jí neutrousil. 5. Jestli nějaký smeti v ní jsou, nemá se v slánce párati a takové vybírati, ale na svém talíři smeti od soli rozděliti.

Jestli ale k stolu slouží, pozorovati má, aby vždycky solí naplněná slánka na stůl přišla, a tak spořádná, jak by z ní ještě nebyl bral, a sůl setřena nadobro, jak prášek, má býti« (l. e 12).

Pokud se týče hovoru při stole, navádí Libertin: »Aby nic nemluvil, co by mohlo nějakou nechuť přísedícím vzbuditi. Aby jinší taky rozprávěti nechal a sám ustavičně nemlel. Aby nepovídal, kde jídla nanicovatý dávali, sice pán domu souditi bude, že až jinam přijde, taky jeho jídlám nějaký nedostatek

---

chleba, zvedne jej a políbí, jako by ho odprošoval, že nebyl dosti opatrný na ‚dar Boží'.« Jos. Koštál, Chléb v pověrách a zvycích lidu českého, 1886, str. 4, 5. (Progr. gymn. v Novém Bydžově).

vystaví a jeho za dobrodiní pomluví. Aby s tím, vedle kterého sedí, vždycky nešeptal a se pokoutně smál, sice by mnohý soudil, že se o něm něco jedná« (l. c. 10).

Jiné pravidlo navádí mladíka, jak vejce jísti, aby se nedopustil poklesku proti dobrému mravu. »Co má dělati, než vejce na měkko otevře? Má chleba sobě na dlouho nakrájeti, ne teprva když již vejce otevřené je (neb snadno by krajíci chleb o talíř zavaditi mohl a vejce rozliti), aby mohl namáčeti.«

Známo, že vejce na měkko bývá při jídle rozmanitě otvíráno. Podle Praetoria jinak je otvírají židé, Němci po straně, Vlaši na tupější špičce a pod.[44]) Hovoří o témž Libertin: »Velcí a stáří lidi obyčejně takové vejce na špici otvírají, aby ho lépej držeti mohli: mladý člověk má ho na dlouho otevříti a pozor dáti, aby deset chyb[45]), o kterých mravův řiditelé zmínku činí, které se při jedení vejcete přihoditi mohou neudělal; totižto aby se nepokapal, aby mu nic od žloutku na talíř nekapalo, aby, jestli něco utrousil, to nezbíral, ale čistý talíř vzal etc.« (l. c. 12).

Jako při jídle jest šetřiti hojných a důležitých pravidel slušnosti, tak i *při pití* dlužno se říditi určitými,

[44]) Praetorius, Glückstopf, vyd. 1604, 435: »Die Juden machen es Ei oben bei der Spitze auf: und so etwann ein Tröpflein Bluts (samus dass Vogels Hertz geformet wird drinnen ist, geniessen sie solches nicht. Die Walschen eröffnen das Ei oben, wo es stumpfer ist, und wir Teutschen auf der Flachen oder Seiten.«

[45]) Srv. Praetorius, Glückstopf, l. c. 435: »An einem Eie kan zweyerley Schande oder Unglücke essen: 1. Im unrecht Aufmachung. 2. Im Klecken oder Verschütten. 3. In Umbstossen oder Umbwerffung. 4. Im Ausschlürfen. 5. Im nicht salzen. 6. In Gebrauchung des Brodts. 7. In unsauberkeit an allen Orthen. 8. Wenn man das E. nicht in eine Schale setzet. 9. Wenn man die Eyerschale nicht zudrucket. Darmit mir chyby minil český

počestnými řády. Řádů těch je hodná hrstka a Libertin důkladně je vypočítává, všeho všudy bedlivě si všímaje: »Sluší-li, aby aspoň při stole (pití) první žádal? Nikoliv, ale má počkati, až přední osoby zaopatřené jsou, anebo jestli obyčej v tom místě je, podle libosti sobě dáti naliti může taky poručiti.

Má na služebníka tenkrát volati, když jinším podává, aby mu taky nalil? Ne, neb to by byla neuctivost, ale může jinému služebníku znamení dáti, jestli by ale jen jeden byl, má strpení míti, až jiné odbyl.«[46])

Také napomíná Libertin mladíka, aby zdraví si hleděl: »1. Aby nepil před polívkou. 2. Když je unavený, nějaký čas čekati má, až by sobě odpočinul, aby tak rozkacený a rozhřitý nepil; neb to velice zdraví škodí a obyčejně souchotiny plodí. 3. Aby když jiné vidí píti, sklenice se nechytal, sice řeknou, že z žádné žízně, ale nechutného obyčeje (poněvadž jiné píti viděl) pije.« (l. f 3).

Než pije, »má ústa vyčistiti, tak aby ne po nápoji, ale před tím vyplil.« Z dalších pravidel uvádí kniha

---

[46]) Tomu, kdo by nedbal řečeného pravidla, snadno by se mohla přihoditi osudná nehoda, jako onomu, o němž vypravuje Havlík z Varvažova, O chvalitebném v světě obcování, 1613, l. 352: »Pan rytíř: Mám za to, že mi svobodno jest v tomto domě požádati píti s menším ušetřením, než-li se onomu z stavu rytířského, kterýž byl stydlivý více, nežli i náležitost potřeby jeho i obyčej dvořský s sebou přinášel, při stole jednoho vzácného pána přihodilo. Ten zajisté, jak brzo pokynul hlavou na jednoho služebníka, aby mu podal číše s vínem, služebník urvalec dlouho se nemeškal, ale vlože na se plášť svůj, šel k šenkýři a vzav koflík vína, nesl jej zticha tomu zemanu, podávaje mu ho, jako ukrytě pod pláštěm. Když pak jiní tu přísedící, dívali se, co by to bylo, a zeman hanbou nevěděl, co činiti, řekl mu služebník ten: »Poněvadž jste mi toliko samým kynutím hlavy dali návěští, abych vám podal píti, jáť jsem se nadál, že byste byli neradi, kdyby jiní viděli, že vám dodávám koflíku, z té příčiny přinesl jsem jej vám podtají.« — K tomu, když se všichni smáli, jak slušelo, přišlo tomu nebohýmu dvořáku dosti odporně ten koflík vypiti a potom od té chvíle naučil se tomu, když se mu zechtělo píti, aby svobodně a nahlas poručil sobě nápoje podati.«

Libertinova, jak jest se chovati před pitím, jak při pití a jak potom, když se mladík napije: »1. Aby sobě nedal sklenici svrškem naplniti. 2. Nemá mluviti, když sklenici v rukouch má a píti chce; kdyby ale druhému něco povídal, a on začal píti, má počkati, až se napil a dokaď pije, nic nepovídati. 3. Nemá se vždycky na nápoji dívati a na sobě žízeň dáti znáti. 4. Nemá, když pije, jenom pokoštovávati a tak řkouce skoumati a lízati, jakoby zvěděti chtěl, jestli ten nápoj dobrý je, nebo ne; jestli by ale sklenice velká byla, může dvakrát neb třikrát z ní píti, tak jakoby mu třikrát nalito bylo.«

Při pití i toho ještě dbáti dlužno: »1. Má drobet hlavu nahnouti a pořád píti, když ale vypil, jako prvé má zrovna seděti. 2. Když pije, nemá sem a tam se ohlížeti. 3. Co nevypil, nemá na zem, ale na talíř ten drobet vyliti, neb služebníkovi, aby on ten drobet, kam sluší, vylil, dáti. 4. Nemá píti, když nějaké jídlo v ústech má, podle spůsobu hltavých.«

Když se napil, nechť pamatuje: »1. Aby ústa dlouho mokré nenechal, ale servitem utřel. 2. Aby neoddychal jakoby byl vlky honil, což po dlouhém vězení v džbáně se stává. 3. Aby nemlaskal a znamení dával, že mu dobře chutnalo« (l. f 3, 4).

Obšírně hovoří Libertin o tom, jak dlužno sklenici vzíti, jak ji sousedovi podati, kdy a jak nalévati a pod. Vše podrobně popsáno: »Do ruky pravé a ne nahoře, ale v dole, tak aby dlaň, nebo prsty nad nebo do sklenice nepřišly.

Jestli ale vinnou sklenici na talíři nese, má s levou rukou talíř držeti, s pravou ale pospod sklenici na talíř přitisknouti.

Co má dělati, když mimo nadání štrejhtitou sklenici nalil? Nemá upiti, ani do toho džbánu, z kterého

vzal, odliti, ale do nějaké jinší prázdné sklenice, která na straně stojí.

Z které strany má sklenici podati? Z leva, aby ten, kterýmu ji podává, pohodlně s pravou rukou vzíti mohl.

Má-li některýmu hostu, když sklenici vína žada, kterou jinší odstavili, přinésti? Nikoliv, ale takový nápoj do též postranč sklenice vyliti, sklenici čerstvou vodou vypláknouti a čerstvý nápoj naliti.

Má-li vždycky naliti, když sklenice před jiným prázdná stojí? Ne, ale má počkati, až se mu znamení dá, který spůsob se těchto časů zachovává; kdyby ale znamenal, že takový host se ostejchal nápoj žádati, ma bez pobídnoutí nalejti.

Čeho se má varovati? 1. Aby žádného nepolil, protož povážlivě má podávati. 2. Má, než sklenici podá, komu ji chce, znamení dáti, aby snad nevědouce host, kvapně se neohlíd a sklenici nevyrazil. 3. Má se říditi podle hostů, moc anebo málo (jakž žádostivý jsou) nalejvati. 4. Má pozorovati, jestli každý svou sklenici nemá, komu připito bylo, aby potom sklenici s nápojem dodal.« (l. f 5, 6). »Jestli vidí, že vedle něho sedícímu džbán neb sklenice překáží, má takovou odstaviti a blíž sebe postaviti« (l. c, c 2).

Posléze podán návod o slušném připíjení na zdraví, kdy, komu a jak sluší se připíjeti. »Sluší-li, aby mladý člověk druhého zdraví pil a tudy víc a více k pití ponoukal? Ne, tak krčmáři v hospodách dělají, aby více piva se vypilo, sice na způsob místa v té případnosti pozorovati sluší.«

Když píje na zdraví, »má hlavu skloniti, jakoby ho chtěl pozdraviti, a jestli přikrytý je, má čepici smeknouti.«

Co má činiti, když vzáctných osob zdraví chce píti? Má druhému, neb třetímu, který s ním sedí, říci ku př.: »Dovolit, vzáctný pane, urozeného pána N. dobré zdraví«, tak aby také ta osoba, které zdraví pije, ty slova slyšela.

Když nějaká osoba vzáctná jeho zdraví pije, co tenkrát? Má vstáti, anebo jestli na hlavě čepici má, smeknouti a tak dlouho smeknutou držeti, dokud ta vzáctná osoba píti nepřestane.

Čeho se má varovati? 1. Nemá nikdy vyššímu nižšího zdraví připiti ku př.: »Pane hejtmane, za zdraví pana písaře!« 2. Nemá častěj jednoho zdraví píti, ale vždycky jinší. 3. Nemá, jestli víno před rukama je, vzáctný osoby zdraví z piva píti. 4. Má dáti pozor, jaké zdraví přednější hosti pijou a to také, když na něj sklejnce dojde, odbejvati a je následovati. 5. Jestli hospodář je domu, má první zdraví hostův píti na poděkování, že mu tu milost udělali a jeho navštívili; jestli ale hostem je, tehdy zdraví první pana hospodáře. 6. Má dobře skoumati, který dobře sobě přející jsou a jednoho z těch zdraví druhému připiti.

Jestli na stole na straně s druhým jedná a jemu roveň je, může důvěrně říci: »Nás dvouch dobré zdraví« — sice tyto slova užívati nemá.« (L. f. 4, 5.)

Po hostině přinesou na stůl ovoce, »popojídky«. I tu potřeba při jídle slušnosti: »Když letního času ovotce na stůl se dá, má-li mladý člověk jakýkoliv znamení dáti, že by od takové novinky rád něco koštoval? Nikoliv, neb to taky děti, které ještě chodit, neumí, dělají, a když se jim jablko neb hruška ukáže, k němu se chápají.

Když višně mu předloží, nač má pozor dáti? 1. Aby takové nespolkal, byť malé byly, který způsob selský je. 2. Nemá pecky rozkousati, nebo takové pod

stůl hoditi, ale na svrchní díl talíře odložiti. 3. Nemá takové do kapsy schovati a to o všech jinších popojídkách se rozumí; neb to na stůl proto nedali, aby, co sníti nemůže, odnesl.

Když ořechy na stole jsou a jeho pobízí, aby sobě vzal, co má zachovávati? Nemá takové s rukou, ale s lžičkou na talíř vzíti. Nemá takové tloucti s dlaškama od nožů, neb čímkoliv na stole, neb svém talíři, ale podlé obyčejného způsobu nožem otvírati. Nemá bez přestání jeden po druhém otvírati a jádra na talíř skládati (leda že by takové někomu vzáctnému obětovati chtěl), ale jak jeden otevře, sníti.« Srv. l. e. 2: »Když jí švestky neb takové zrnaté ovotce, co tenkráte? Má takové do rukou dávati a ne zrovna na talíř, neb na zem z úst pouštěti.«

»Co má dálej pozorovati? 1. Aby dříve, než hrušku nebo jablko jí, takové loupal. 2. Aby, jestli se mu sejr na stůl velký dá a on z něho bere, z prostředka nebral a jamky dlabal, ale pořádně, kde by zarovnaný nebyl, sobě dílek ukrojil. 3. Aby ředkev nejed, neb to mládeži nesluší, obzvláštně, jestli vedle něho sedící nejedí. 4. Aby ze všeho ovotce, co na stole je, byť mu obětovali, nebral. 5. Aby, jestli sladké věci jí, nepil pivo; neb to žluč nalejvá a zdraví neslouží.

Co se sice pojídek neb konfectů dotýče, snadno chybiti může, pročež na jinší hosti v mravích zběhlý pozor dáti musí, jak oni se chovají a dělají; mnohokráte se stane, že jídlo na stůl se dá, které on nikdá neviděl a jísti neumí, pročež jak jinší s takovým zacházejí, hleděti muší!« (l. f. 6, 7.)

Chce-li si mladík po obědě zuby čistiti, nechť činí to »jehličkou, pérem neb jakýmkoliv k tomu pohodlným nástrojem«, nikoli nehtem. »Při stole u přítomnosti jinších dělati to nesluší, leda by velká potřeba

byla a to s uctivostí zastíruje ústa šátkem, učiniti musí« (l. a 11).

Konečně je po hostině.

»Jestli někde hostem je, má čekati a s jinšíma hostma zároveň vstáti. Má, jestli tu jinší služebník není, svůj talíř a stoličku na stranu dáti, potom se modliti. Má pánům hostům poklonu pozdaleku učiniti, což když odbyl, má jíti ven a sobě ruce mýti« (l. f 7).

§. 14. Důkladné návody z knihy Libertinovy vypsal a jak tak pozměnil a zkrátil A m o r t V a v ř i n e c v knize »P r a v i d l a z d v o ř i l o s t i, opatrnosti a zachování zdraví,« v Praze, 1794. Abychom marně neopakovali věcí již známých, nebudeme se knihou jmenovanou obírati.

Poněkud samostatněji, ač na základě knihy předchozí i knih jiných, zpracována jsou »P r a v i d l a m o r e s n o s t i aneb zdvořilosti, jako i opatrnosti a zachování zdraví, mládeži a těm, kteří toho ještě potřebují, obětovaná«, v Pešti, 1795. Pravidla jsou tu sestavena přehledněji než ve všech návodech posavadních.

Na str. 3. čteme výklad slova »moresnost«; tak prý slove »mravnost, mravopočestnost, manýrnost, zvedenost, dobré mravy«. Kromě rad jiných obsahuje knížka návod, jak potřeba se chovati při jídle. Návody starší jsou tu přizpůsobeny poměrům doby novější, doby nám již blízké. Že je čeština knihy této znešvařena a pokažena, nic se nedivme, uvážíme-li, kdy a kde byla vydána!

»1. Pomodlete se před jídlem a po jídle nábožně. Postavte se k poslednímu konci stolu, které místo obyčejně bývá u dveří. Nesedejte dřív, pokuď se vám místo neukáže. Nekáže-li se vám, tak si vyvolte vždy

poslednější místo. Vidíte-li někoho vzáctného, který při stole sedět bude, posloužte mu stolicí; spolustolujícím dobrý appetit vinšujte. Seďte zrovna, lokte nikdy na stůl nepoložte; neb tak nemravní lidé dělají. Nohy ticho držte, abyste žádného nekopali.

2. Servit nerozvinějte skůr, až ho jinší roztáhli. Strčte jeden konec do hořejší dírky lajblíka neb za holstuch, druhý konec nechte dolů viset ostatní dva konce jeden v pravo, druhý v levo rozestřete. Servitem sobě ani tvář ani nos neutírejte. Lžíci za taníř, nůž a vidličky na pravo vedle taníře dejte, aby špičky nože a vidliček na ližici pro zachování od poškvrnění ubrusu odpočívati mohly. Chléb v levo položte. Taníř nikdy chlebem neutírejte, zvlášť na tom místě, kde po každém jídle taníře se přeměňují.

3 Chtivě na jídla nepozírejte. Nebuďte první v míse, jestliže jiným předložit nechcete. Nenechávejte sobě nejlepší kousek, když předkládáte. Na jiného všetečně nehleďte, jak jí neb pije. Máte-li někomu jídlo na taníři podat, které se s ližicí vybírá, nikdy neberte svou ližicí. Nechtějte tak snadno žádat, aby se vám jistý kousek předložil. Nahlas nikdy neříkejte: Já z toho jídla nic nechci; já to nemůžem jíst. Vezměte sobě jídlo před sebou, kde sedíte, a obyčejně jenom jeden ráz. Nesáhejte přes mísu na jinou a dejte pozor, abyste výložkem neb rukávem o jídlo nezavadili.

4. Utřete vždy ližici, když s ní něco brát chcete. Kvapně a žravě nejezte, třebas byste hlad měli. Když jíte, zavřete ústa a nemlaskejte jako zvířata. Nehrabejte a neškrabte hřmotně po míse, neb po taníři. Taníř ani hluboko na stole, ani daleko ven přes stůl ležet nenechejte. Dá-li se vám taníř, vemte ho beze všeho se služebníkem rozmlouvání. Kdyby někdo z pří-

sedících vyššího stavu aneb host čistý talíř neměl, tak buď služebníkovi znamení dejte, nebo jestli blízko vás sedí, sami svůj talíř uctivě obětujte. Když talíř špinavý přec dáváte, hleďte, abyste o druhého nezavadili a jej nepomastili, obzvláště jestli na něm mnoho omáčky jest. Nožem talíř nepíchejte. Na ližici mnoho nenabírejte a ubrus nepokvapkajte. Vidličkami necinkejte, v zubech s nimi nepárejte. Podáte-li někomu vidličky, neberte je za špice, ale za črienky, neb lépe na čistotným talíři podejte. Nejezte polívku z mísy, nýbrž vyberte si ji na talíř; pakli by horoucá byla, nefoukejte na každou ližici; raději čekejte, až prochladne. Necrkejte ji skrze zuby. Nemůžete-li nějaký kousek, že horoucí jest, pohltnout, vložte ho způsobně na talíř a dejte talíř preč. Nekousejte ze svého chléba neb jablka, ale ukrojte tolik, co jíst chcete, a nůž pořád v ruce nedržte. Neberte příliš veliké kusy do úst. Z chleba střídku nevykrajujte a kůrku ležet nenechávejte; nenakrájejte sobě kousků chleba k namáčení, jako se dětem dělá.

5. Neberte nic mastného do prstů, abyste prsty často nesměli o servít utírat, neb snad i oblizovat, což dobře zvedeným nechutenství působí. O servít často prsty utírat, jest neuctivost; neb byste z něj brzy vecheť kuchyňský udělali. Nenamáčejte váš kousek do obecný mísy. Nenahýbejte se přílišně nad talířem, nic z úst na něj padnout nenechejte. Nerozlejte nic. Ližici, vidličky neb nůž neoblizujte. O obrus nic neutírejte. Musíte-li něco z úst vydat, tak předestřete servít a s rukou na talíř to položte a hned talíř preč dejte. Chcete-li sobě jídlo osolit, neberte sůl s prstmi, ale špicí nože a potom takovou na konec talíře položte.

6. Chcete-li se vysákat, zakrýte servítem ručník a tak to bez ošklivosti učiňte, však ale ručník (šatku)

na stole nikdy ležet nenechejte. Nezdvořile tvář neutírejte. Nikde se neškrabejte. Nechrákajte a neodplouvajte nemravně při stole. Netupte jídla a neříkejte: ‚My míváme doma lepší hovězí maso — neb co takového. Má huba je šelma, ona ví, které kousky dobré jsou.' Když se vám něco předloží, neobracajte to sem tam, jakoby se vám dobré býti nezdálo. Nečekejte, až by se vám toho plný talíř naložilo, aneb se vám řeklo, že již máte dost. Hltavě s jídlem nepospíchejte, ani se neoblizujte jako děti po sladké kaši. Krájáte-li něco, dejte pozor, abyste vedle sebe sedícího nepostříkali. Nemluvte s osobou, která skutečně pije. Nenalejte plný pohár. Nepíte, když něco máte v ústech. Neklaďte ruce pod stůl. Nemluvte při jídle o těch věcech, které by ošklivosť působily. Nešeptejte a nesmějte se se žádným, sice by někdo myslil, že se o něm jedná. Nezívejte, aby se nezdálo, že někoho pohltnout, aneb že spát chcete. Při jídle nespěte.

7. Když sobě polívku neb omáčku berete, tak dejte pozor, abyste nic nepokvapkali; přes jednu neb dvě lžice neberte. S omáčkou maso hned nepolejte, ale vedle masa dejte. Lžici od omáčky neoblizujte. Nehryzte nezdvořile kosti, necucajte jich, neklepejte na ně, abyste špik aneb mozek dostali; neklaďte jich na stůl, neházejte jich psům na zem, aby se o ně rvali, nýbrž jich nechte na talíři ležet. Hospodář bez vaší štědrosti psům žrát dá.

8. Nepíte před polívkou. Když vidíte jiného píti, nechápejte se hned sklenice. Když pijete, nemáte pokoštovávat a snad skoumat, jestli ten nápoj dobrý jest, nebo ne. Nikdy nevypíte plnou sklenici (pohár) na jedenkrát. Po napití ústa hned servítem utřete. Neoddychujte si, jakobyste byli vlky honili, což oby-

čejně korheli činějí. Nemlaskejte, že vám dobře šmakovalo.

9. Když se vám ovoce předkládá, nenaložte sobě plný taníř. Do váčku nic neschovajte; neb se to na stůl nedalo, aby se, co sníti nemůžete; odneslo. Kůstky (Pecky) nepohltnite, byť by malé byly, nerozkousejte jich, ani takové pod stůl neházejte, ale na svrchní díl taníře položte. Hrušky, jablka bílte, ostrouhajte. Ořechy čeřenkami (dlaškou) nožovými, neb čímkoli neroztlučte, ale dle obyčeje nožem otvírejte. Na sladké věci nepíte pivo, neb to nezdravé jest.

10. Abyste při stole tak snadno v ničem nepoklesli, dejte na jiné hosti v mravích zběhlé pozor, jak oni se chovají a co činějí; mnohdykrát se dá jídlo na stůl, které ste ještě neviděli a to jísti neumíte, protož na jiné hledět musíte.

11. Jestli jste někde hostem, seďte při stole tak dlouho, až jinší hosté vstanou, abyste zároveň s nimi vstali; doma ale na znamení rodičů vstanete, stolici, na které ste seděli, bez hřmotu na stranu postavte.

Konečně po jídle Pánu Bohu poděkujte; zanedbáním toho byste sice před lidmi zdvořile se chovali, ale na Boha zapomenuli. Po modlení napředek hospodářovi poděkujte, potom pánům hostům poklonu pozdaleka učiníte. Nemáte se stydět těmž vzáctným hostům posloužiti, neb aspoň nedaleko od stolu uctivě státi, kdyby něco jim chybělo, abyste služebníka napomenouti mohli.«

SEZNAM VĚCNÝ.*)

Sestavil

Ph. C. Jaroslav Šťastný

Alapatryty (jídlo) 17, 17 [31].
appetit dobrý vinšovati 71.

Blechy lapati při jídle 18, 18 [35].
bochník, upadne-li na zemi 62 [43].

Cukrpany 17.

Čas k jídlu a pití 5.
četba při stole 6, 27.
číše 11.

Dobrou vůli strojiti 42 [12].
dorty 17.
drbati se v hlavě 10, 23, 26, 73.
dřímati za stolem 20, 73.
drobty se stolu sbírati 11.
družstva pijácká 37.
duchovních zvyk při jídle 6.
dvořská škola 13.

Frantova práva 29.
po frantovsku se chovati 29.

Galanizírování 49.
galanthumo 49.
Grobianus 2, 20, 29, 29 [71], 31 [73].
Grobiánův smutek 31 [73].

Hltavé jídlo 5, 24, 28, 60, 71, 73.
hluchý truňk 20, 20 [44], 36.
holubí truňk 20, 20 [42].
hostem sloužiti 25.
hovor při kvasu 6, 63.

Hrubeš, doktor 20, 20 [71].
huspenina 40.

Chléb: 22, 71.
hojnost ch. míti 11.
jak krájeti 61, 64, 72.
jak si vésti s ch. při hostině 61.
jak položiti 61.
ch. talíře neutírati 61, 71.
v jíše máčeti 15 [78].
lžíce z ch. 7
nebrati mnoho 15.
mastným nožem nekrájeti 26.
nekrájeti na prsou 15 [78].
před jídlem 23.
okousaného neomáčeti 23 [58].
omáčkou, křenem mazati 32.
pohozený políbiti 62, 62 [11].
po napití jísti 47.
tupým nožem krájeti 32
ukrojený rukama nepřikrývati 15 [78].
ukusovati 15 [78], 72.
ukrojený neklásti před jiného 15 [78].
chudým dáti díl z jídla 10.

Jablko nekousati 72, 74
sv. Jana Dlíana truňk 47
jazyk vyplazovati 25.
jídelní lístek 31 [77].
jídlo, barva j. 5.
čas k jídlu a pití 5
dobrého j. žádati 50

*) Číslo větší značí stránku, menší poznámku.

jídlo do mísy nevraceti 26.
— do ňader utrušovati 19.
— hltavé 5, 24, 28, 53, 60, 71, 73.
— horké 19.
— chudým dáti 10.
— jinému podati 56, 71.
— kdy si bráti 58.
— líce j. vycpávati 19, 19[38], 53[35].
— málo j. na lžíci bráti 25, 53.
— maso, do mísy nevraceti 23.
— mlaskání při j. 19, 24, 24[61], 26, 28, 66, 71, 74.
— modlitba před j. 15, 22, 22[56], 24, 24[62], 27, 50, 70.
— na jídlo dobré ustavičně nehleděti 60, 71.
— nechutné 12, 60, 61.
— nechutné kam klásti 59.
— nemírně požívati 5.
— nefoukati do j. 56, 72.
— nenutiti k j. 16[29].
— neobtěžovati se j. 27.
— nesahati na všechna j. 28.
— obsluha po j. 20, 74.
— počet j. při kvase 16.
— poděkovati se za j. 60, 60[39], 74.
— po jednom nositi 11.
— pomalu bráti 23.
— přísloví o jídle 60, 60[38].
— pro labužníky 5.
— pro podívání 49.
— smáti se při j. 27[68], 73.
— před cizí talíř smýkati 19, 25, 71.
— trousiti 10.
— uklízeti po j. 26.
— vařené, jak jísti 61.
— vlašská j. 17.
— zpět nedávati 59.
— zpěv před j. a po j. 15, 20, 24[62].
jíška 5, 57.
jíšku: jak si bráti 57, 73.
— kolik lžic si bráti 57, 73.
— nejísti lžicí 57.
— vedle masa líti 57, 73.

do Kaplice na vysokou školu býti poslán 28.
kaše žlutá 31.
kočičí truňk 46.
kočku hladiti při jídle 20.
koláče 17, 23, 29.
konvice 11.
korheli 74.
koření 5, 6.
kosti: kam odkládati 58, 73.
— na ubrus nedávati 23, 73.
— nebrati do rukou 57.
— necucati 58, 73.
— neházeti pod stůl 19, 23, 26, 58, 73.
— nehlodati 19, 26, 57, 73.
— roztloukati 58, 73.
— spadlé, kam odkládati 58.
— s talíře neodkládati 26.
kostkami hráváno, kdo bude píti 45.
krajíc omočovati, okusovati 19, 61.
krmě viz jídlo.
křtalt při připíjení 42[5].
kuchlmistr 31[72].
kůrka, kam se má odložiti 55, 72.
kvas: hovor při k. 6, 63.
— přivodí nemoci 16, 17, 18, 18[33].
— řád při k. 8, 37, 64.
— ve stol. 17. a na zač. stol. 18. 47, 48.

Lačný zdráhati se nemá 16.
lektvař 29.
lenosti po jídle se varovati 24
líce nenacpávati 19, 19[38], 53[35].
líhanec 29.
literatura česká i cizí o zvycích při jídle a pití 1, 2, 3, 13.
lžíce: 10, 14, 22, 71, 73.
— celou rukou nedržeti 54.
— l. hřmot nedělati 51.
— kde ležeti má 54, 71.
— na stole nenechávati 23.
— očistiti 57.
— olizovati 19, 19[41], 54, 73.
— o mísu netlouci 23.
— opatrně si počínati l. 54.
— o sukni utírati 19.
— o ubrus utírati 23.
— plnou nabrati 19, 19[37], 31, 54, 72.
— pokálené na ubrus neklásti 55.
— přebírati 19, 19[36].

lžíce zbytečně neutírati 26.
— z chleba 7.

Manýrnost 7.
maso 57.
— krájeti 23.
mastné zbírati 19, 19 [39].
— do prstů bráti 72.
mastnější kousky nevybírati 26.
mazance 16 [30].
měděnice 11 12, 52.
míra na pití 42 [12], 44.
mísa: do m. první sahati 19, 19 [36], 23, 23 [57], 26, 71.
— v m. nevybírati 19, 19 [36], 59, 71, 72.
místa u stolu 15, 22 [58], 23, 51, 70.
mlaskání při jídle a pití 19, 24, 24 [61], 26, 28, 66, 71, 74.
mlékem netočiti 25.
mluviti s osobou, která pije 73.
modlitba před jídlem a po jídle 6, 15, 22, 22 [56], 24, 24 [62], 27, 50, 70, 74.
moresnost 70.
mošna na hrdlo císaři při korunovaci zavěšována 8.
mouku s chleba na zem nestrouhati 62.
mravné naučení dívkám 25.
mravoučné návody st. č. 3.
mravy dítek 13, 14.
mytí ruk a nože před jídlem a po jídle 11, 12, 14, 23, 24, 28, 51, 52, 70.

Náčiní stolní 7.
nádoby čisté mají býti 11, 12.
náruživost k pití u Čechův 34.
— — u Němcův 33.
nehty čisté 14, 25, 25 [64], 31 [73].
nehtem zuby čistiti 31, 69.
nohami neházeti při jídle 15, 25, 25 [65], 31, 71.
nos ubrusem utírati 10, 31, 53, 71.
nůž 10.
— brousiti o podnož 32.
— čím utříti 55.
— kde ležeti má 54, 71.
— jídel n. nebrati 55.
— maso n. bráti 28.
nůž mastným n. nebrati sůl 63.
— mýti 23, 24.
— na plocho má ležeti 55.
— nehráti, nerýti atd. n. 15, 55, 56.
— neoblizovati 10, 72.
— po ukrojení odložiti 55, 72.
— sůl n. bráti 72.
— v ústa nedávati 9.
— v ústech se n. nepárati 19, 21, 31.

Oběd 5.
obratnost při stole 15.
obsluha po jídle 20.
oddychovati při pití 20 [43], 66, 73.
ochutnávati nápoj 66, 73.
olizovati nůž 10.
— olizovati prsty 23 [58], 26, 31, 53 [34], 54.
— se 73.
ollapatriden 17 [32].
omáčka viz jiška.
opilství 38.
ořechy, jak jísti 69, 74.
ovoce 16 [30].
— loupati 69.
— plný talíř nenabrati 74.
— popojídky 68.
— zákusek 28.
— ze všeho nebrati 69.
— zrnaté, jak jísti 69, 74.

Pamlsků se vystříhati 24.
pánevné 16 [30].
panket strojiti 42 [12].
páradlo na zuby 21, 31.
paštéky 17.
paštika malována 49.
–, z níž vyskočil trpaslík 48.
pepřík 5.
pergraecari 36.
perník 29.
pijácká družstva 37.
pinta (míra) 37 [94], 42, 45.
pití 19, 20.
— bez žízně 65, 73.
— k p. čas 5, 73.
— o p. kdy žádati 65.
— míra 42 [12], 44.
— náruživé u Čechů a Němců 33, 34.

pití při nemluviti 66.
— při p. neoddychovati 20[43], 66.
— »po německu« 36, 37.
— »po řeckém mravu« 36, 37.
— při p. srkati 32.
— před polévkou 65, 73.
— před p. ústa očistiti 19, 20[43], 23, 26, 27, 27[68], 73.
píti dokud jídlo v ústech 10, 73.
— jak se má 66.
— první 20[43], 23.
piva často nalévati 11.
pivo na sladké věci nepíti 69, 74.
pivo české 40.
pivovarnictví v Čechách 40.
plití po napití 65.
— při kvase 10, 73.
za poctu děkovati 26, 26[67], 74.
podpírati se při jídle 10, 18, 18[34], 23, 25, 30, 31, 51, 65, 71.
pojídky (konfecty) 69.
poklony (ceremonie) při stole 22[56], 74.
polévka, jak se má jísti 56, 72, 73.
polévkou netočiti 19, 25.
před polévkou nepíti 65, 73.
polévku srkati 56, 72.
pomlouvání při kvase 6, 10, 12, 20, 27, 73.
popasovati při jídle 19, 19[40], 32.
popel s jídla jak odstraniti 58[36].
popojídky 68, 69.
popustiti pasu viz popasovati.
posmívati se přítomným při kvase 27.
potagen 17[32].
pozdrav při jídle 50.
poznamenání viz jídelní lístek.
s prasete kůži zdírati 19, 19[39].
práva Frantova v. Frantova práva.
připíjení 33, 37, 42[8], [10].
— na poděkování 68.
— na přátelství 44.
— na zdraví 43, 67, 68.
— nováčkovi 46.
— o plnou, o polovici 41, 45.
— o sázku 44.
— o základ 44.
— z lásky 43, 44.
přísloví o jídle 60, 60[38].
prsty lámati 19.
prsty nesoliti 63.
— olizovati 23[58], 26, 31, 53[34], 54, 72.
— třemi jísti 26, 26[66],
— vařené jídlo do úst necpati 54.
— v jídle nemáčeti 23.
— v jíše — 19.
psíčka na klíně chovati 20.

Řád při kvase 8, 37, 64.
v řeč vskakovati 20.
ředkev 69.
rejstřík jídel v. jídel. lístek.
revevenci dělati 49.
říhati 19. 19[42].
rozjímání u stolu 27.
rukávy zapínati 18.
ruce čisté při jídle míti 25.
— daleko na stůl nedávati 51.
— na stole při jídle 15.
— pod stůl neklásti 73.
ručník 11.
— jak s ním zacházeti 52, 72.
ruk mytí 11, 12, 14, 23, 24, 28, 51, 52, 70.
růžová voda 48.
ryby lámati 23.

Servit (ubrousek) 52, 53[33], 71, 72, 73.
sklenice, jak bráti s. 66.
— najednou nevypíti 73.
— neplniti svrchem 66, 73.
— podávati opatrně 67.
— prázdnou dolíti 67.
— přelité, kam odlíti 66, 67.
— vinná 66.
— z které strany podávati 67.
slánka plná na stole má býti 63.
— v sl. nenamáčeti 63.
— viz také sůl.
sloužiti hostem 11, 12..
služebník dle návodu Grobiánova 32, 33.
— při stole 12.
smáti se při jídle 27[68], 73.
smutek Grobiánův 31[73].
spálí-li se kdo, co má dělat 56.
spáti za stolem 20, 73.
srkati polévku 56.
— při pití 20.

střídmost 16.
struhadlo na jazyk 21, 22.
stůl, ať se neviklá 11.
— kdy od s. vstáti 70, 74.
— místa u s. 15, 22[56], 23, 25[65], 51, 70.
— náčiní stolní 7.
— obratnost při s. 15, 74.
— poklony při s. 22[56].
— podpírati se na s. viz podpírati se.
— služba při s. 10 12.
sůl 63.
— nebrati mastným nožem 63.
— — prsty 72.
— zbylou, nevraceti do slánky 63.
— nepřisolovati jídla v míse 63.
— netrousiti 63.
— nevybírati v slánce smetí 63.
— nožikem bráti 10.
sváda při kvase 9.
svědectví o mravech stč. při jídle a pití 4—.
sýr 28.
— nedlabati 69.

Šauesen 49.
šklubati se v hlavě 18, 18[35], viz také drbati se.
šprýmování při jídle 20, 24, 27.
švestky, jak jísti 69.

Tajnou potřebu před jídlem odbýti 14.
talíře 11, 12, 14, 22, 54, 71.
— t. hřmot dělati 51.
— do t. nepíchati, nerýti 54, 72.
— uklízeti 23.
trap 42.
trousiti jídlem 10.
truňk hluchý 20, 20[42], 36.
— holubí 20, 20[42].
— sv. Jana Dliána 47.
— kočičí 46.
tupým řezákem krájeti 19.
tvář neutírati servitem 71, 73.
tykance 16[30].

Ubrus 10, 11, 12, 14, 22, 53, 71, 72.
— na u. krmě klásti 19, 19[37].
— u. nos utírati 10, 31, 53.
uhřátý nepíti 65.
ústa: kousky malé do úst dáti 57, 72.
— ústy mlaskati 19.
— před pitím očistiti 19, 20[43], 23, 26, 27, 27[68].
— otvírati při jídle 25, 28.
— po napití utříti 66, 73.
— vyplakovati 24, 52[21].
— zavřenými ústy jísti 28, 53, 71.
ušipar 22[55].

Vaječník 29.
večeře 5.
vejce, jak jísti 64, 64[44, 45].
vidlička, kde ležeti má 54, 71.
— kuchařská 10[22], 11.
— na talíři v. podati 55, 72.
— nedlabati v. 55.
— necinkati v. 55, 72.
— neolizovati 72.
— neužívána 26[66].
— opatrně si v. počínati 54.
— při krájení, v levé ruce 55.
— v zubech se v. nepárati 55, 72.
vilikhum v. vilkum.
vilkum 42, 42[9, 10, 12].
vínodus 45[16, 18].
višně, jak jísti 68.
vlašská jídla 17.
voda růžová 48.
— s ručníkem 22.
vskakovati do řeči 32.

Zahnstichrl viz páradlo na zuby.
zákusky po jídle 28.
zbytky nehltati 15.
zívati při jídle 73.
zpěv při stole 15, 20, 24[62].
zubů čistění 10, 19[38], 21, 69.
po Žejdlíku připíti 37[94].
žížeň nemá se dáti znát 66.
žíž 46.

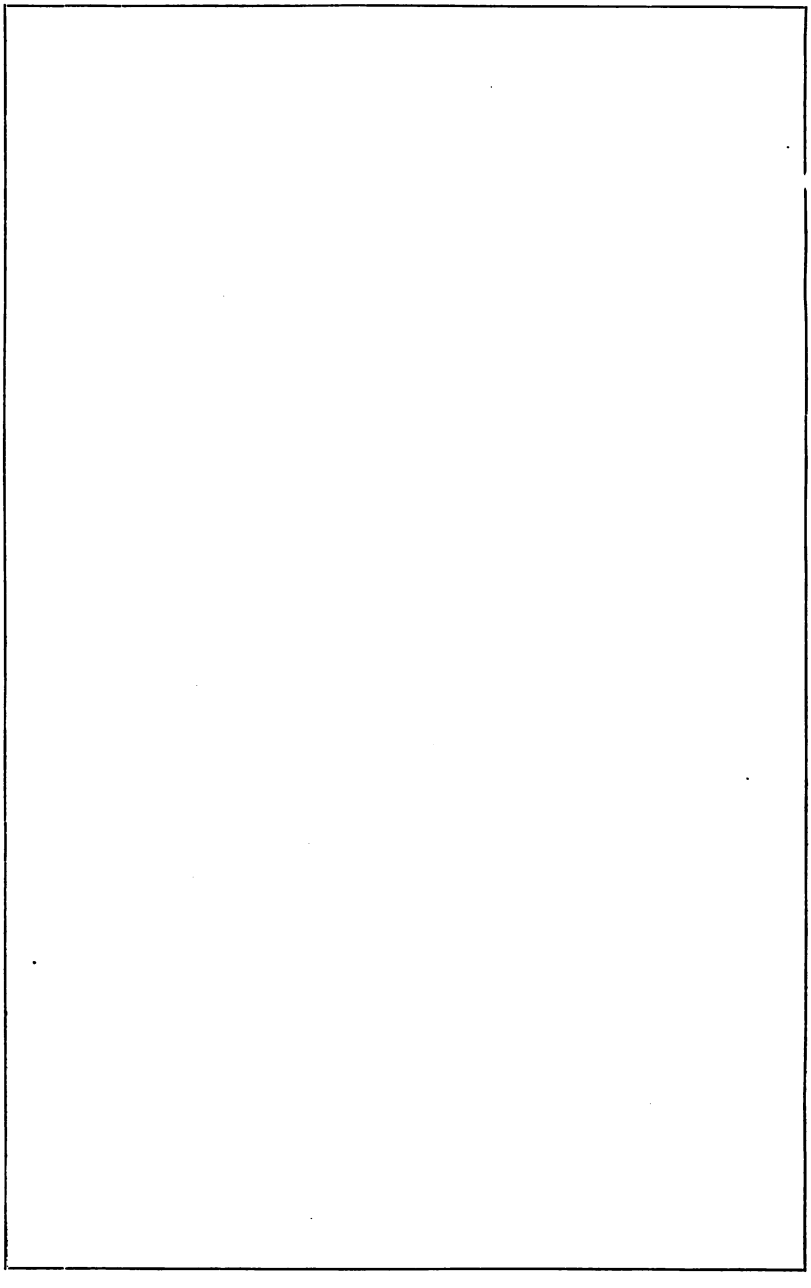

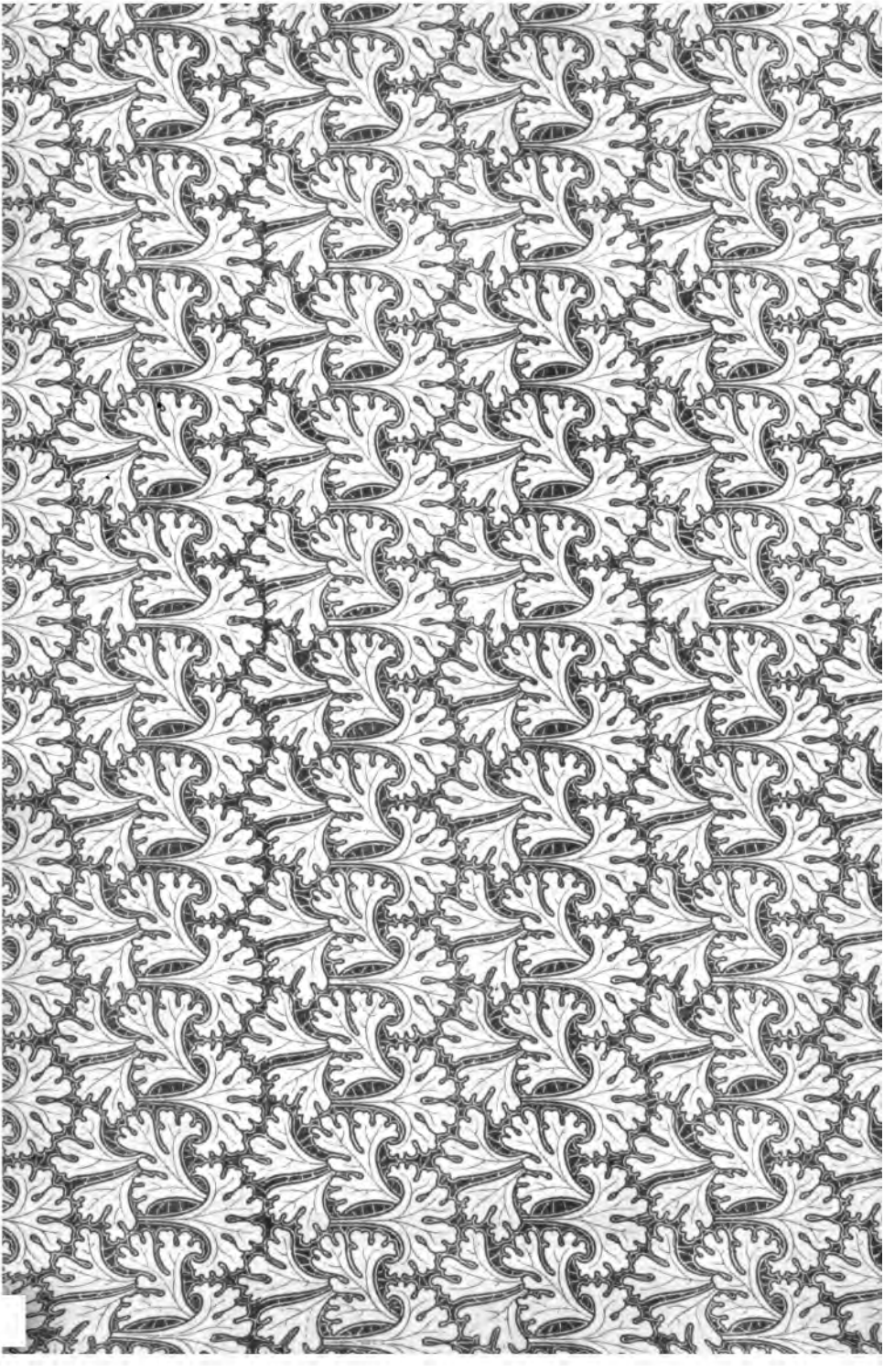

DB 200.5 .Z53 C.1
Poctive mravy a spolecenske ra
Stanford University Libraries
3 6105 035 689 574

DB
200.5
.Z53

DATE DUE

MAR - 4 1975